

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Gerontologinen sosiaalityö ikääntyneiden kokeman huono-osaisuuden tukena

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Elina Aaltonen, Y2401593
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Lapin yliopisto
2026

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Gerontologinen sosiaalityö ikääntyneiden kokeman huono-osaisuuden tukena

Tekijä: Elina Aaltonen

Koulutusohjelma / Sosiaalityö

Ohjaaja: Jari Lindh

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 60 sivua, 1 liite

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin ikääntyneiden huono-osaisuuden nykyisiä ilmenemismuotoja ja gerontologisen sosiaalityön roolia näiden haasteiden parissa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten ikääntyneiden huono-osaisuus ajankohtaisesti ilmenee gerontologisessa sosiaalityössä, sekä millaisia keinoja ja toimintamalleja gerontologisella sosiaalityöllä on ikääntyneiden huono-osaisuutta ja köyhyyttä kokevien asiakkaiden tukena. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu huono-osaisuuden ja köyhyyden monimuotoisiin käsitteisiin.

Tutkimus toteutettiin kuvaileva kirjallisuuskatsauksena, jossa aineistona käytettiin 10 kotimaista ja kansainvälistä vertaisarvioitua tutkimusartikkelia. Analyysi tehtiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen. Sisällönanalyysin avulla aineistosta nousi esiin kolme erillistä teemaa: huono-osaisuuden tunnistaminen, gerontologisen sosiaalityön keinot sekä rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla.

Tutkimustulokset nostavat esille, että ikääntyneiden huono-osaisuus ilmenee kasautuvina ja kompleksisina fyysisinä, psyykkisinä ja sosiaalisina ongelmina. Gerontologisella sosiaalityöllä on monia keinoja ja toimintamalleja tukea ja auttaa huono-osaisuutta kokevia ikääntyneitä, mutta on tunnistettu, että tätä voi vaikeuttaa rakenteelliset ja organisatoriset tekijät. Tutkimus nostaa esille sosiaalityöntekijöiden vahvan ammatillisen ja eettisen osaamisen. Esiin nousee myös moniammatillisen yhteistyön ja iäkkään läheisverkoston kanssa työskentelyn tärkeys. Palvelujärjestelmää ja gerontologista sosiaalityötä tulee tulevaisuudessa haastamaan ikääntyneiden suuri määrä, ja heidän tuen tarpeisiinsa vastaaminen. Rakenteellisen sosiaalityön merkitys ja vahvistaminen tulee jatkossa ottaa huomioon entistä vahvemmin.

Avainsanat: gerontologinen sosiaalityö, huono-osaisuus, köyhyys, ikääntyneet, ikääntyminen

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	4
2.1 Aiempaa tutkimusta iäkkäiden köyhyydestä ja huono-osaisuudesta	4
2.1 Köyhyyden ja huono-osaisuuden monimuotoinen määritelmä	6
3 Gerontologinen sosiaalityö ikääntyneiden tukena	11
3.1 Gerontologinen sosiaalityö käsitteenä	11
3.2 Köyhyyden ja huono-osaisuuden haasteet gerontologisella asiakkaalla	16
4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	20
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	20
4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	20
4.3 Aineiston hankinta	22
4.4 Aineiston analyysi	28
4.5 Tutkimuksen eettisyys	31
5 Tutkimustulokset	33
5.1 Huono-osaisuuden tunnistaminen	33
5.2 Gerontologisen sosiaalityön keinot	40
5.3 Rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla	46
6 Pohdinta ja johtopäätökset	51
Lähteet	56
Liite 1. Artikkelien valinta ja hakulausekkeet	60

Taulukko- ja kuvioluettelo

Kuvio 1: Huono-osaisuuden kenttä	8
Kuvio 2: Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eri vaiheet	21
Taulukko 1: Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit	24
Taulukko 2: Lopullinen valikoitu aineisto n=10	26
Taulukko 3: Aineiston luokittelut	30

1 Johdanto

Tutkielmani aiheena on ikääntyneiden huono-osaisuuden nykyiset ilmenemismuodot ja gerontologisen sosiaalityön rooli niihin liittyvien haasteiden parissa. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten ikääntyneiden huono-osaisuus ilmenee ajankohtaisesti gerontologisessa sosiaalityössä, sekä millaisia keinoja ja toimintamalleja gerontologisella sosiaalityöllä on ikääntyneiden huono-osaisuutta kokevien asiakkaiden tukemiseksi. Tutkielman teoreettinen viitekehys pohjautuu huono-osaisuuden ja köyhyyden monimuotoisiin käsitteisiin. Tutkimusmenetelmänä käytän kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, jossa aineistona on ajankohtainen kotimainen ja kansainvälinen sosiaalityön tutkimus.

Itseäni on jo pitkään kiinnostaneet sosiaalityön perinteiset tutkimuskohteet kuten köyhyys, huono-osaisuus ja eriarvoisuus. Nämä ovat ilmiöinä sellaisia, joihin haluan tulevana sosiaalityöntekijänä olla vaikuttamassa. 2020-luvun aikana tapahtuneet globaalit ja yhteiskunnalliset muutokset vahvistivat kiinnostustani perehtyä huono-osaisuuden kysymyksiin. Työskentelen ajankohtaisesti gerontologisessa sosiaalityössä ja olen havainnut käytännön työn kautta, että suurinta osaa gerontologisen sosiaalityön asiakkaita koskettavat huono-osaisuuden aiheuttamat kompleksiset haasteet. Gerontologisella sosiaalityöllä on keskeinen rooli huono-osaisten asiakkaiden tavoittamisessa, olla heidän tukena, ja etsiä yhdessä heidän kanssaan ratkaisuja vaikeisiin tilanteisiin.

Väestön vanhentumista on vauhdittanut Suomessa suurten ikäluokkien eläkkeelle jääminen sekä eliniän pidentyminen. Ikääntyneiden määrä Suomessa on suurempi kuin koskaan. (Rahkonen ym. 2022, 38.) Yli 65-vuotta täyttäneiden henkilöiden lukumäärä tulee tulevaisuudessa olemaan huomattavasti suurempi suhteessa syntyneiden määrään (Suomen virallinen tilasto 2021). Tämä haastaa palvelujärjestelmää sekä gerontologista sosiaalityötä tulevaisuudessa.

Ikääntyneiden huono-osaisuuden tarkastelu on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja merkittävä aihe. Ikääntyneiden suuren määrän vuoksi sosioekonomiset erot sekä terveyserot

tulevat selkeämmin näkyviksi. Rakenteelliset muutokset, kuten inflaatiosta aiheutuva hintojen nousu, heikentää erityisesti heikommassa asemassa olevien, kuten vähävaraisten ikäihmisten toimeentuloa ja hyvinvointia. (Rahkonen ym. 2022, 40–42.) Julkisen talouden heikentynyt tilanne suosii ikääntyneiden mahdollisimman pitkää kotona asumista, sekä ikääntyneen omia voimavaroja. Pitkään kotona asuminen sekä muut elämäntapahtumat voivat kuitenkin horjuttaa iäkkään elämänlaatua. Elämänlaatua voivat heikentää esimerkiksi pienituloisuus, omaishoitajan rooli, läheisen kuolema, muistisairaudet, yksinäisyys, mielenterveys- ja päihdeongelma, kaltoinkohtelu sekä perhe- tai lähisuhdeväkivalta. (Pietilä & Saarenheimo 2018, 573.)

Sosiaali- ja terveystaloudet (SOTE) ovat integroituneet vuonna 2023 toimintansa aloittaneiden hyvinvointialueiden myötä. SOTE-integraatio on nähty ratkaisuna moniin palvelujärjestelmän haasteisiin, ja siinä yhteistyön kehittäminen eri ammattilaisten välillä nähdään keskeisenä. (Ritala-Koskinen 2025, 9–10.) Aiemmat palvelujärjestelmän muutokset eivät ole tavoittaneet kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ikääntyneitä, ja ikääntyneitä on jäänyt palveluiden ulkopuolelle (Ray & Seppänen 2017, 234). Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta on tärkeää tunnistaa huono-osaisuutta aiheuttavia mekanismeja, jotta heikompien asemaan voidaan puuttua tehokkaammin (Ohisalo ym. 2015, 443).

Ikääntyneiden erilaisten sosiaalisten haasteiden kasvaessa gerontologiselle sosiaalityölle on erityinen tarve, ja sen asema onkin viime vuosina vahvistunut koulutuksen ja tutkimuksen myötä (Niemi ym. 2021, 204). Gerontologisella sosiaalityöllä pyritään tukemaan ikääntyvän toimintakykyistä ja yksilöllistä vanhenemista erilaisissa elämänvaiheissa ja haasteellisissa tilanteissa (Myller 2024, 350; Seppänen 2022, 265).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on vuonna 2016 katsauksessaan todennut, että gerontologista sosiaalityötä sekä ikääntyneiden ehkäiseviä mielenterveys- ja päihdepalveluita tulisi lisätä niiden suuren tarpeen vuoksi (Alastalo ym. 2016). Toivon tämän tutkielman tuovan gerontologisen sosiaalityön roolia ja merkitystä näkyväksi huono-osaisuutta kokevien ikääntyvien asiakkaiden tukena. Iäkkäiden huono-osaisuutta gerontologisen sosiaalityön kontekstissa ei ole kovinkaan paljon tutkittu, joten tämä tutkielma paikkaa tätä tutkimusaukkoa.

Tutkielmani alkaa huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteiden määrittelystä, jotka toimivat tutkielmani ydinkäsitteinä sekä teoreettisena viitekehyksenä. Kuvaan gerontologisen sosiaalityön sisältöä ja tehtävää, sekä tutkimuskirjallisuudessa aiemmin tunnistettuja gerontologisen sosiaalityön asiakkaan huono-osaisuudesta aiheutuvia haasteita. Tutkimustuloksissa muodostan aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella ajankohtaisen kuvauksen iäkkäiden huono-osaisuuden riskitekijöistä ja huono-osaisuuden eri ilmentymistä, gerontologisen sosiaalityön vaikuttamismahdollisuuksista näissä haasteissa, sekä ilmiön taustalla tunnistettavista yhteiskunnallisista ja rakenteellisista tekijöistä.

2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

2.1 Aiempaa tutkimusta iäkkäiden köyhyydestä ja huono-osaisuudesta

Huono-osaisuus ja köyhyys ovat olleet suosittuja tutkimusaiheita yhteiskuntatieteissä Suomessa jo pitkään. Köyhyyttä ja huono-osaisuutta on aiemmin tarkasteltu pitkälti aineellisesta näkökulmasta tuloköyhyyteen liittyen (Pohjola 2016, 88; Rintala & Karvonen 2003, 455). Kvantitatiivinen köyhyyttutkimus on vakiinnuttanut asemaansa Suomessa, koska se mahdollistaa laajat kyselytutkimukset suurille kohderyhmille. Kyselytutkimukset ovat tutkineet mm. köyhien ja huono-osaisten määrää, köyhyyttä aiheuttavia mekanismeja, sekä toimeentulotukiasiakkaiden huono-osaisuutta. Kyselytutkimusten heikkoutena on se, että huono-osaisuutta kokevat henkilöt harvoin vastaavat kyselytutkimuksiin ja tämä vähentää tutkimuksen luotettavuutta. (Niemelä & Saari 2013, 8–9.)

Eryityisesti toimeentulokokemusten tutkiminen on ollut Suomessa suosittua, vaikka köyhyys ja huono-osaisuus ymmärretään nykyisin sen laajemmassa merkityksessä. Eläketurvakeskus on tehnyt viime vuosina useita tutkimuksia eläkeläisten toimeentuloon liittyen. Eläketurvakeskuksen tutkimus vuodelta 2017 tutkii eläkeläisten toimeentulotukikokemuksia sekä taloudellista hyvinvointia. Tutkimus nostaa esiin monipuolisia havaintoja eläkeläisten toimeentulosta, sekä laajemmin heidän taloudelliseen hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä, kuten esimerkiksi elämäntyytyväisyydestä. (Ahonen ym. 2018, 1–2.)

Eläketurvakeskuksen toteuttamassa tutkimuksessa vuonna 2020 on tutkittu eläkeläisten toimeentulotukikokemuksia, sekä eläkeläisten kokemaa muutosta taloudellisessa tilanteessaan kolmen viimeisen vuoden ajalta. Tutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista koki taloudellisen tilanteensa hyväksi. Tutkimustulosten mukaan noin 10 prosenttia vastaajista koki toimeentulonsa vaikeaksi, ja vajaa viisi prosenttia erittäin haastavaksi. Toimeentulonsa vaikeaksi kokevilla oli tutkimuksen mukaan haasteita myös muilla elämän osa-alueilla, kuten terveydellisessä hyvinvoinnissa. He olivat myös muita useammin vuokralla asuvia, sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevia eläkeläisiä. (Palomäki ym. 2021, 5–6). Eläketurvakeskuksen tutkimustulokset viittaavat siihen, että taloudelliseen huono-osaisuuteen kietoutuu haasteita myös muilla elämän osa-alueilla kuvastaen huono-osaisuuden monimuotoisuutta. Köyhyyden kokemukset aineellisen puutteena tai taloudellisena epävarmuutena

ovat vain yksi huono-osaisuuden muoto (Rintala & Karvonen 2003, 455). Tämä tutkielma painottuu tarkastelemaan huono-osaisuuden ilmiötä taloudellista näkökulmaa laajemmin.

Ikääntymiseen liittyviä teemoja on tutkittu Suomessa ja kansainvälisesti hyvin paljon erilaisiin konteksteihin liittyen. Gerontologiseen sosiaalityöhön liittyvien tutkimusten määrä on ollut kasvussa, joka kuvastaa gerontologisen sosiaalityön merkitystä ja tarvetta. Kansainvälisesti gerontologisen sosiaalityön tutkimuksen pääpaino on ollut moniammatillisessa työskentelyssä, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa erityisesti terveydenhoitoon liittyen. Suomessa gerontologisen sosiaalityön tutkimusta on tehty monipuolisesti sosiaalityön käytäntöjen, koulutuksen, arvojen ja etiikan, ikääntyneen arkielämän, sekä moniammatillisuuden ja vanhuuspolitiikan näkökulmista. (Rossi 2021, 18–19.) Gerontologisen sosiaalityön kontekstissa tehtyjen pro gradu- tutkielmien määrä on lisääntynyt, kuvastaen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelijoiden kiinnostuneisuutta tähän sosiaalityön erityisosa-alueeseen (Rossi 2021, 18). Tämä tutkielma kohdistuu sosiaalityön käytäntöihin huono-osaisuuden ilmiötä tarkastellessa, ja se tuo näkyväksi niin kotimaisen kuin kansainvälisenkin näkökulman aiheesta.

Rissanen & Ylinen (2014) ovat tutkineet kirjallisuuskatsauksessaan ikääntyneiden köyhyyden vaikutusta hyvinvointiin, sekä sen merkitystä käytännön gerontologiseen sosiaalityöhön. Tutkimustuloksien mukaan ikääntyvien köyhyyteen johtavia tekijöitä ja prosesseja voidaan tunnistaa yksilö-, yhteisö-, ja poliittisella tasolla. Tutkimustulosten mukaan köyhyyseriskit vaikuttavat toisiinsa, ja vaikeimmassa asemassa ovat ne ikääntyneet, joilla on useita eri riskitekijöitä. Köyhyyden ja huono-osaisuuden kokemuksilla on merkittäviä vaikutuksia ikääntyneiden sosiaaliseen, fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Suomessa on tehty useita väitöskirjoja gerontologiseen sosiaalityöhön liittyen. Tuorein väitöskirja on Eeva Rossin Lapin yliopistosta tekemä väitöskirja ”Osista muodostuva kokonaisuus” vuodelta 2021. Eeva Rossi on väitöskirjassaan tarkastellut gerontologista sosiaalityötä, sekä ammatillisia käytäntöjä. Väitöskirjan tuloksissa nousee esiin gerontologisen sosiaalityön olevan suhteinen käytäntökokonaisuus, johon sisältyy arviointi, neuvottelu ja suostuttelu, liittäminen, ja tuen käytännöt. Käytännöt jakautuvat osatekijöihin, joihin kiinnittyvät erilainen tieto, taito, ja pitkän elämäkulun ymmärtäminen, auttaminen, sekä arjen hyvinvoinnin lisääminen. Osatekijöihin liitetään myös eettinen näkökulma, kuten autonomian ja osallisuuden ulottuvuudet, sekä materiaalit, kuten aika, tila ja keho. (Rossi 2021.)

Huono-osaisuutta kokevan gerontologisen sosiaalityön asiakkaan tilanteissa voidaan tunnistaa Rossin (2021) väitöskirjassa määritelty käytäntökokonaisuus, sekä sen osatekijöitä. Huono-osaisuutta kokevan asiakkaan sosiaalityössä korostuu erityisesti auttamisen, sekä neuvottelun ja suostuttelun osa-alueet. Keskeistä on myös laadukas arviointi gerontologisen asiakkaan tilanteesta ja palveluiden tarpeista, eettisen näkökulman huomioiminen, sekä ikääntyneen elämänsä ja ajallisten ulottuvuuksien tarkastelu.

Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa, eli GERIT-tutkimushanke, on merkittävä ja tuore Suomessa toteutunut tutkimushanke gerontologisen sosiaalityön kontekstissa. Hanke toteutui Helsingin, Itä-Suomen, ja Lapin yliopistojen yhteistyönä vuosina 2021–2022. GERIT-hankkeessa tarkasteltiin ikääntyneiden kompleksisia elämäntilanteita, erityisen tuen määritelmää ja tarvetta, sekä moniammatillista työskentelyä eri toimijoiden välillä. Hankkeen avulla on saatu tietoa esimerkiksi ikääntyneiden huono-osaisuuden ilmentymistä ja tuen tarpeista. (Niemi ym. 2021, 205.) Hankkeen tutkimustuloksista esiin noussut tieto on lisännyt omaa kiinnostustani ikääntyneiden huono-osaisuuden kysymysten tarkasteluun.

Aikaisempi tutkimus on keskittynyt ikäihmisten toimeentulon kysymyksiin, sekä siitä johtuviin haittoihin. Lapsiperheisiin ja työikäisiin kohdistuvaa huono-osaisuutta ja köyhyyttä on tutkittu merkittävästi enemmän kuin ikääntyneiden kokemaa huono-osaisuutta. Tämä tutkielma keskittyy kuvaamaan tätä ilmiötä aiempaa tieteellistä tutkimusta hyödyntäen.

2.1 Köyhyyden ja huono-osaisuuden monimuotoinen määritelmä

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä toimii huono-osaisuuden käsite, johon sisältyy vahvasti myös köyhyyden käsite. Kuvaan aluksi köyhyyden käsitteen määritelmää. Köyhyys määritellään Suomessa hyvinvointivaltiona eri tavoin kuin vaikka kehittyvissä maissa. Kehittyvissä maissa köyhyys määritellään absoluuttisena köyhyytenä, jolloin ihmisen tulot eivät riitä edes kaikkein välttämättöimpiin tarpeisiin, kuten ruokaan ja suojaan. (Kallio & Hakovirta 2020, 14). Hyvinvointivaltiona Suomessa sekä Pohjoismaissa köyhyyden katsotaan olevan suhteellista. Suhteellisessa köyhyydessä yksilö ei kykene saavuttamaan koh-

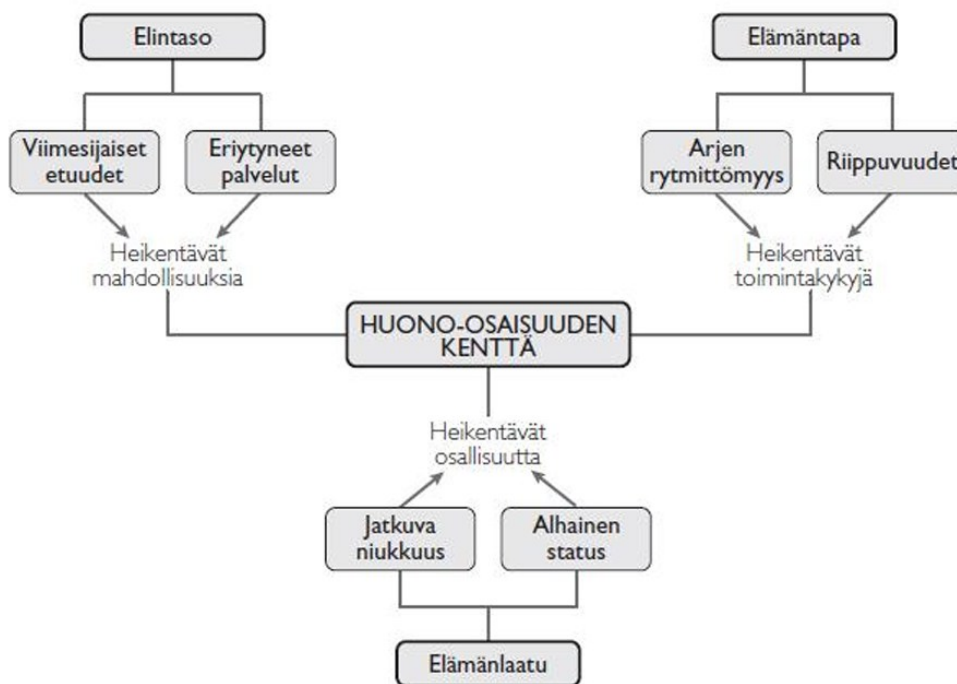
tuulliseksi katsottua vähimmäiselintaso. Yksilö ei pysty osallistumaan yhteiskunnan normaaliksi pitämään elämäntapaan, ja jää yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle. (Kallio & Hakovirta 2020, 14; Saari ym. 2020, 73.)

Köyhyyttä voidaan tarkastella suhteellisesta tuloköyhyydestä johdetulla köyhyysriskirajan avulla. Tästä käytetään yleisesti nimitystä pienituloisuusraja. Henkilön tai kotitalouden voidaan katsoa olevan pienituloinen, jos mediaanitulot ovat alle 60 prosenttia väestön mediaanituloista. (Saari ym. 2020, 73). Kotitalouden käytettävissä olevat tulot ovat yleisimmin käytetty mittari kuvaamaan taloudellista huono-osaisuutta (Kainulainen & Saari 2013, 23). Suhteellisen tuloköyhyyden mittaamisella ei voida kuvata tarkasti sitä, kuinka kauas kotitalouden tulot jäävät köyhyysrajasta, tai onko köyhyys luonteeltaan tilapäistä vai pitkäkestoisista (Karvonen & Salmi 2016, 7).

Huono-osaisuus määritellään köyhyyttä monitahoisempana ja laajempänä ilmiönä. Huono-osaisuus ja köyhyys kietoutuvat toisiinsa ilmiöinä, mutta ne tarkoittavat silti eri asioita. Huono-osaisuuden määritelmään kuuluu, että yksilöllä on puutteita taloudellisen hyvinvoinnin lisäksi sosiaalisessa ja terveydellisessä hyvinvoinnissa. Huono-osaisuuteen liitetään aineellisten tarpeiden lisäksi yksilön kokonaisvaltainen terveys, kuten fyysinen ja psyykinen terveys, sekä sosiaalinen hyvinvointi ja suhteet. (Kallio & Hakovirta 2020, 9–10; Ohisalo ym. 2016, 437.)

Huono-osaisuuden ja köyhyyden ilmiöiden yhteen kietoutumista on kuvannut esimerkiksi Kirsi Juhila. Juhila (2006, 54–55) on todennut, että taloudellinen köyhyys nähdään usein huono-osaisuuden lähtökohtana aiheuttaen kasautuvan huono-osaisuuden kierrettä. Huono-osaisuuden voidaankin katsoa rakentuvan yksilön sosioekonomisesta asemasta, jossa keskeisenä tekijänä korostuu matala tulotaso (Kallio & Hakovirta 2020, 18). Huono-osaisuuden taustalla on nähtävissä useita haasteita eri elämän osa-alueilla, joka harvoin selittyy pelkästään yksittäisellä elämäntapahtumalla (Eskelinen & Sironen 2017, 13). Huono-osaisuutta voidaan kuvata myös syrjäytymisenä vallankäytöstä ja osallisuudesta (Ohisalo ym. 2016, 437).

Juho Saari (2020, 17–19) on kuvannut huono-osaisuuden moniulotteista ilmiötä huono-osaisuuden kentän avulla (kuvio 1).

Kuvio 1 Huono-osaisuuden kenttä (Saari ym. 2020, 18)

Huono-osaisuuden kenttää tarkastelemalla voidaan havaita vajeita heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elintasossa, elämäntavoissa ja elämänlaadussa. Elintasaan yhdistetään kotitalouden taloudellinen hyvinvointi, eli saadut tulot sekä käytössä olevat palvelut. Huono-osaisuutta kokevat elävät usein viimesijaisilla etuuksilla, ja käyttävät tiettyjä sosiaalipalveluita, kuten esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen eri muotoja. Elintason vaje heikentää henkilön mahdollisuuksia tehdä omia valintoja, koska tulot menevät pakollisiin menoihin. (Saari 2020, 17–19.)

Elämänlaatu voidaan määrittää elämään tyytyväisyytenä, sekä fyysisenä ja psyykkisenä terveytenä. Heikossa asemassa olevien elämänlaatua heikentävät taloudelliset haasteet, sekä kokemukset ulkopuolelle jäämisestä alhaisen yhteiskunnallisen statuksen vuoksi. Elämäntavat tarkoittavat säännöllisiä päivittäisiä rutiineja, jotka luovat arjen rakenteita. Heikossa asemassa olevalla arkirytmillä on usein vaihtelevaa, ja arkea tukevat rakenteet, kuten sosiaaliset suhteet ja tuki, kuvastuvat vähäisinä. Elämänhallinnan haasteet kuten erilaiset riippuvuudet ovat yleisiä huono-osaisuutta kokevilla. Niillä on toimintakykyä heikentävä vaikutus.

(Saari 2020, 17–19.) Eri palveluita tarkastellessa huono-osaisuus paikantuu erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluihin, sekä asunnottomuuspalveluihin. Nämä kuvastavat pitkäaikaisia elämänhallinnan haasteita (Kainulainen & Saari 2013, 23).

Köyhyyden käsitettä tarkastellessa ja määritellessä, liitetään siihen usein syrjäytymisen ja haavoittuvaisuuden käsitteet. Nämä ovat käsitteinä monitahoisia. Yleisellä tasolla syrjäytymistä voidaan kuvata yksilön heikentyneenä integraationa ja osallisuutena yhteiskuntaan. Syrjäytymisprosessissa ihminen voi jäädä ulkopuolelle keskeisistä hyvinvointia tukevista rakenteista, kuten esimerkiksi työelämästä ja koulutusjärjestelmästä. Haavoittuvuutta voidaan puolestaan kuvata yksilön lisääntyneenä riskinä ja alttiutena erilaisille ongelmille. Haavoittuvuus kietoutuu vahvasti huono-osaisuuden käsitteeseen. (Eskelinen & Sironen 2017, 12.)

Juhila (2006, 53) on kuvannut, että syrjäytyminen voidaan määrittää sosiaalisen osallisuuden vastakohtaksi, eli osattomuudeksi. Syrjäytyneet kokevat vähemmän yhteiskunnan erilaisia osallisuuden muotoja kuin enemmistö kansalaista. Pohjola (2016, 90) on nostanut esiin syrjäytymisen, sekä syrjäyttämisen kielellisen eroavaisuuden. Suomessa käytetään yleisesti syrjäytymisen käsitettä, mutta esimerkiksi englanniksi käytettävä käsite on *exclusion*, joka merkitsee enemmänkin ulkopuolelle jättämistä tai -työntämistä. Syrjäytymisen käsitteen voidaan katsoa olevan lähikäsite huono-osaisuudelle (Eskelinen & Sironen 2017, 12).

Eri väestöryhmien väliset sosiaaliset etäisyydet ovat kasvaneet voimakkaasti Suomessa. Sosiaalisen etäisyyden kasvuun vaikuttavat rakenteellisesti ja kulttuurillisesti eri asemissa olevien ihmisten mahdollisuudet olla aktiivisia yhteiskunnan jäseniä. Yhteiskunnasta eriytyneiden henkilöiden kokema huono-osaisuus näyttäytyy erityisesti sivuun jäämisinä muun yhteiskunnan kokemasta myönteisestä kehityksestä, sekä elämänsäkuun liittyvistä myönteisistä siirtymävaiheista. Valtaosalla suomalaisista elintaso ja elämänlaatu ovat jo pitkään parantuneet, joten erot hyväosaisten ja huono-osaisten yhteiskunnan jäsenten välillä ovat merkittävästi kasvaneet viime vuosina. (Saari ym. 2020, 16.)

Köyhyyden taustalla voidaan havaita taloudellista eriarvoisuutta, joka näyttäytyy tulojen ja varojen epätasaisena jakautumisena. Tuloerot ovat kasvaneet Suomessa 1990-luvun lammasta lähtien poikkeuksellisen nopeasti muihin teollisuusmaihin verrattuna. (Eskelinen &

Sironen 2017, 13–16). Yhteiskunnassa vallitsevat arvot sekä siihen kytkeytyvät poliittiset päätökset vaikuttavat siihen, miten yhteiskunnassa varat jakautuvat. Tulo- ja varallisuuserojen myötä eriarvoisuus tulee näkyväksi yhteiskunnassamme. Eriarvoisuudesta johtuva huono-osaisuus näyttäytyy terveyseroina, heikentyneenä hyvinvointina, vähempänä luottamuksena, ja jopa rikollisuuden lisääntymisenä. (Eskelinen & Sironen 2017, 13–14.) Tulo- ja varallisuuserot on tunnistettavissa ikääntyneiden huono-osaisuuden kysymyksissä.

Suomen hyvinvointivaltiona tulisi vastata paremmin köyhyiden tuomiin haasteisiin. Sosiaaliturvajärjestelmä ei ole kuitenkaan pystynyt pitämään huolta kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevista kansalaisista, ja tätä voidaan pitää huolestuttavana. Viimesijaisena etuutena pidettävään perustoimeentulotukeen turvautuminen ei aina riitä takamaan välttämätöntä toimeentuloa yksilön kannalta. (Eskelinen & Sironen 2017, 15–16).

Tutkimuksissa on noussut esiin huolestuttava ilmiö köyhyiden periytymisestä sukupolvelta toiselle. 2000-luvulla köyhyiden periytyminen on voimistunut aiempiin vuosikymmeniin verrattuna. Erityisesti pitkäaikaisen köyhyiden kokemusten on todettu aiheuttavat ylisukupolvista huono-osaisuutta. (Eskelinen & Sironen 2017, 30–31.) Henkilön sosioekonomisella asemalla on vaikutusta vanhuuteen saakka, koska huono-osaisuudella ja erilaisilla elämäntaustoilla on taipumusta kasaantua elämänselän aikana. (Rahkonen ym. 2020, 40.) Tämän vuoksi köyhyiden kokemukset voivat pahimmillaan vaikuttaa henkilön vanhuudessa loppuelämään saakka.

3 Gerontologinen sosiaalityö ikääntyneiden tukena

3.1 Gerontologinen sosiaalityö käsitteenä

Sosiaalityöllä ikääntyneiden parissa käytetään kansainvälisestikin nimitystä gerontologinen sosiaalityö, joka on korvannut aiemmin käytetyn vanhussosiaalityön käsitteen. Sosiaalityön historian juuret juontavat 1900-luvun alkupuolelle, jolloin sosiaalityötä toteutettiin lähinnä yksilökohtaisena työskentelynä (*case work*). (Seppänen & Koskinen 2022, 449–450.) Sosiaalityö ikääntyneiden parissa alkoi angloamerikkalaisista maista. Siitä muotoutui yksi sosiaalityön erityisalueita koulutuksen ja tutkimuksen myötä. Amerikkalainen tieteellinen lehti, *Journal of Gerontological Social Work*, on ollut keskeinen alan julkaisualusta jo lähes 50 vuoden ajan. Euroopassa gerontologista sosiaalityötä ovat kehittäneet Iso-Britannia ja Saksa, 1960- ja 1970-luvuilta alkaen. (Kröger ym. 2007, 9.)

Suomessa sosiaalityö ikääntyneiden parissa alkoi vakiintua 1980- ja 90-luvuilla, jolloin alan tutkimus lisääntyi. Erilaisia sosiaalityön teorioita alettiin soveltamaan ikääntyneiden parissa työskentelyyn. Tällöin havaittiin, että myös ikääntyneitä ihmisiä voidaan auttaa sosiaalityön keinoin. Ensimmäinen sosiaaligerontologian ja sosiaalityön professorin virka perustettiin vuonna 1999 Lapin yliopistoon, jota voidaan pitää tärkeänä merkkipaaluna gerontologisen sosiaalityön kehittymiselle Suomessa. (Seppänen & Koskinen 2022, 449–450.)

Gerontologisen sosiaalityöntekijöiden määrän on havaittu lisääntyvän, kun 2000-luvulla sosiaalipalveluita on alettu järjestämään elämäntarpeita käyttäen. Gerontologisen sosiaalityön merkitystä nosti voimakkaasti vanhuspalvelulakiin kirjattu velvoite gerontologisen sosiaalityön asiantuntijuuden lisäämisestä jokaiseen kuntaan vuonna 2012. (Rossi 2021, 29.) Ajankohtaisesti hyvinvointialueilla on gerontologisen sosiaalityön yksiköt, joissa on erityistä osaamista ja asiantuntijuutta ikääntyneiden sosiaalityöhön liittyen.

Gerontologista sosiaalityötä ei ole tyypillisesti pidetty yhtä arvostettuna, kuin vaikka lasten ja perheiden kanssa tehtävää sosiaalityötä. Gerontologinen sosiaalityö on jäänyt niin ikään ikääntyneiden hoivapolitiikan jalkoihin. (Ray & Seppänen 2017, 236–237). Vanhusväestön kasvaessa ikäihmiset määriteltiin aluksi pelkästään hoivapalveluita tarvitseviksi, jolloin ikäihmisten psykososiaaliset haasteet sivuutettiin (Seppänen & Koskinen 2022, 449). Pitkään ajateltiin, että eläkejärjestelmän avulla ratkeaa vanhusten talousongelmat (Koskinen

2007, 19). Viime aikoina on tunnistettu, että sosiaaliset haasteet koskettavat vanhusväestöä samalla tavoin kuin nuorempia henkilöitä. (Seppänen & Koskinen 2022, 454.) Ikääntyneistä tehdyt sosiaalihuoltolain mukaiset huoli-ilmoitukset ovat lisääntyneet viime vuosina (Salminen-Tuomaala ym. 2022, 63). Tämä kuvastaa ikäihmisten sosiaalisten haasteiden lisääntymistä, ja gerontologisen sosiaalityön kasvavaa tarvetta.

Ikääntymisen käsite on laaja. Kehittyneissä maissa vanhuuden katsotaan alkavan 65-vuoden iästä, mikä on myös tavallinen ajankohta eläköitymiselle. (Milne 2022, 22). Yleisesti vanhuspalveluiden ikärajana on 65-vuotta. Gerontologisen sosiaalityön palveluiden tarve ilmenee usein vasta 75–80 vuoden iässä toimintakyvyn heikentyessä. (Seppänen 2017, 261.) Suomessa 65-vuotta täyttäneet, ja tätä vanhemmat, saavat tarvittaessa sosiaalityön palvelut hyvinvointialueiden järjestämästä gerontologisesta sosiaalityöstä. Yli 65-vuotiailla voi olla huomattavia eroja toimintakyvyssä. Vanhuusikä voi olla hyvinkin pitkä, ja toimintakyvyn muutokset vaihtelevat yksilöllisesti erityisesti sairauksien myötä (Seppänen & Koskinen 2022, 451.)

Gerontologinen sosiaalityö pyrkii vahvistamaan ikääntyneiden hyvinvointia, toimintakykyä, sekä sosiaalisia suhteita. Ikääntyneiden hyvinvointiin vaikuttaa samanaikaisesti sekä terveydelliset, että sosiaaliset kysymykset. (Seppänen 2017, 265.) Tarve sosiaalityölle voi tulla ajankohtaiseksi, kun henkilö ikääntyy, eläköityy ja kohtaa mahdollisen sairastumisen, samalla kun sosiaalinen tukiverkosto saattaa kaventua (Niemi ym. 2021, 204).

Ikääntyneiden kanssa työskennellessä on tärkeää tukea asiakasta, jotta hän pystyy jäsentämään omaa elämäänsä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden suhteen. Tavoitteena on, että asiakas sopeutuu vanhenemisen eri vaiheisiin, ja pystyy elämään hyvää ja mielekästä elämää kaikkien muutosten keskellä. (Seppänen & Koskinen 2022, 451.)

Gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneen henkilön tilanteen kokonaisvaltainen arviointi on keskeistä, ja arviointi toteutetaan yhteistyössä ikääntyneen läheisverkoston kanssa (Olaison & Donnelly 2022, 116–117). Ikääntyneen palvelutarpeen arviointiin sisältyy asiakkaan psyykkisen, fyysisen, sosiaalisen ja kognitiivisen toimintakyvyn tarkastelu. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta erityisen tärkeää on arvioida ikääntyneen asiakkaan sosiaalinen toimintakyky kattavasti. Sosiaalisen toimintakyvyn arviointiin kuuluvat ikääntyneen sosiaalisten taitojen, tukiverkostojen, sekä yhteisöön kuulumisen arviointi. (Seppänen

2017, 266–267.) Ikääntyneillä asiakkailla ilmenee usein myös hoidollista tuen tarvetta, joten työskentelyssä korostuu moniammatillinen yhteistyö muiden ikääntyneiden parissa työskentelevien kanssa (Seppänen & Koskinen 2022, 453).

Sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014, 3 §) mukaan sosiaalityössä tulee huomioida erityisen tuen tarpeessa olevat iäkkäät henkilöt, jotka tarvitsevat tiivistä ja yksilöllistä tukea elämäntilanteeseensa. Erityisen tuen tarpeen määrittely on keskeinen osa gerontologista sosiaalityötä, joten sen kriteerit ovat tärkeitä tiedostaa. Sosiaalihuoltolaissa (SHL 1301/2014, 3§) erityisen tuen tarpeessa oleva henkilö on määritelty seuraavasti:

erityistä tukea tarvitsevalle henkilöllä ja asiakkaalla henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvuluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista annetun lain (980/2012), jäljempänä *vanhuspalvelulaki*, 3 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuoltolain määritelmästä puuttuu ikääntyneen henkilön erityisen tuen tarve, joka on tarkemmin määritelty sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2024, 13):

Korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu syy erityisen tuen saamiseen. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta säädetään vanhuspalvelulaissa. Mikäli sosiaalihuoltolain 3 §:n edellytykset täyttyvät, voi kuitenkin myös ikääntynyt henkilö tietyissä tilanteissa olla erityistä tukea tarvitseva henkilö.

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2024, 25) on lisäksi kuvattu, että erityisen tuen avulla on tarkoitus turvata kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien asiakkaiden tarvitsema tuki ja apu. Seppänen & Koskisen (2022, 454) mukaan, lakia soveltaessaan työntekijä tekee aina yksilöllisen arvioinnin asiakkaan erityisen tuen tarpeesta. Omatyöntekijänä tulee olla virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli ikääntyneiden erityisen tuen tarpeen arvioinnissa, sekä velvollisuus järjestää tarvittavat tukitoimet.

Erityisen tuen tarpeen määrittelyssä on ollut paljon eroavaisuuksia Suomessa. Sen määrittelyyn on alettu keskittyä enemmän hyvinvointialueiden gerontologisen sosiaalityön yksiköissä. Erityisen tuen tarpeessa olevat ikääntyneet asiakkaat ovat usein huono-osaisuutta kokevia, joilla on kompleksisia haasteita, sekä tuen tarvetta usealla elämän eri osa-alueilla. Tämän vuoksi erityinen tuki on keskeinen määritelmä tarkasteltaessa huono-osaisuutta kokevien ikääntyvien asiakkaiden tilanteita. Erityisen tuen asiakkaiden kanssa työskentelyyn on sosiaalihuoltolain mukaisesti tarjottava enemmän aikaa ja resursseja, kuin muille sosiaalityön asiakasryhmille. Erityisen tuen tarpeen määrittelyllä on merkitystä tiettyihin palveluihin, kuten esimerkiksi päihdepalveluihin pääsemisessä. (Kuusisto ym. 2021, 421.)

Sosiaalityöntekijä kohtaa gerontologisessa sosiaalityössä monia erilaisia ilmiöitä, sekä asiakkaiden vaikeita tilanteita. Ikääntyneen haasteet voivat liittyä esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin, asumiseen, taloudelliseen tilanteeseen, tai palvelujärjestelmän toimivuuteen. Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat yleisiä myös vanhusväestössä. Puolison kuolema tai muiden läheisten ihmissuhteiden menetys kuuluu olennaisesti vanhuuteen. Yksinäisyys sekä turvattomuuden tunne voivat lisätä iäkkään ulkopuolisen tuen tarvetta ja heikentää toimintakykyä. Gerontologisessa sosiaalityössä varmistetaan, että ikääntyneen elämän perusedellytykset, kuten taloudellinen tilanne, eläke- ja etuusasiat, asuminen ja palvelut ovat kunnossa ja ikääntyneen toimintakyvylle riittäviä. Sosiaalityössä pyritään löytämään ikääntyneen omat voimavarat ja aiemmat selviytymiskeinot, sekä mahdollisuudet itsenäiseen ongelmaratkaisuun. (Seppänen & Koskinen 2022, 454–455.) Etsivän vanhustyön avulla pyritään löytämään ne heikoimmassa asemassa olevat ikäihmiset, jotka ovat jääneet kokonaan palveluiden ulkopuolelle. (Pietilä & Saarenheimo 2018, 573–574.)

Gerontologinen sosiaalityö on muotoutunut kolmesta eri osa-alueesta, joilla on vaikutusta toisiinsa. Sosiaalityön yleiseen malliin sisältyvät sosiaalityön arvot, tieto ja taito. (Seppänen & Koskinen 2022, 453–454.) Sosiaalityön ammattieettiset arvot toteutuvat ammattieettisten periaatteiden kautta, ja ohjaavat kaikkea sosiaalityötä (Ylinen 2008, 113). Sosiaalityöntekijän tulee huomioida asiakkaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen kaikissa tilanteissa (Harbison 2022, 46; Pohjola 2016, 108).

Eettisen näkökulman huomioiminen, kuten asiakkaan itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja arvokkuuden säilyttämisen kysymykset korostuvat työskennellessä ikääntyneen asiakkaan kanssa, joka voi olla sairauden tai toimintakyvyn alentumisen vuoksi haavoittuvassa asemassa (Ylinen 2008). Sosiaalityöllä on tärkeä rooli varmistaa, että iäkkään oikeusturvaa ei loukata, ja iäkkään oma mielipide tulee kuulluksi. Haasteita saattaa tulla tilanteissa, joissa ikääntyneen omaisten mielipide eroaa ikääntyneen omasta mielipiteestä. (Olaison & Donnelly 2022, 117–119.) Muistisairaana vanhuksen oman mielipiteen selvittäminen on välillä erittäin vaikeasti toteutettavissa käytännön sosiaalityössä (Seppänen & Koskinen 2022, 453). Satu Ylinen (2008) on tutkimuksessaan todennut, että eettiset haasteet ovat joskus kompleksisia, ja sosiaalityöntekijät joutuvat toimimaan ns. ”välitiloissa,” joissa he neuvottelevat vanhusasiakkaan, omaisten, kollegoiden, sekä koko palvelujärjestelmän odotusten välillä.

Gerontologiseen tietoon sisältyvät vanhenemisprosessit, sekä vanhuuden näkeminen ainutlaatuisena elämänvaiheena. Kolmanteen osa-alueeseen sisältyvät ikäpoliittiset kysymykset, sekä moniammatillinen vanhustyö. (Seppänen & Koskinen 2022, 453–454.) Gerontologiselta sosiaalityöntekijältä vaaditaan kaikkiin osa-alueisiin sisältyvää tietämystä, osaamista, sekä ongelmanratkaisu- ja ihmissuhdetaitoja, jotta ikääntynyt sosiaalityön asiakas saa tarvitsevansa kokonaisvaltaisen avun ja tuen tilanteeseensa. Sosiaalityöltä vaaditaan yhä enemmän osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun ns. rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu keskeisesti tiedon tuottamisen ja raporttien laatimisen lisäksi aktiivinen osallistuminen yhteiskunnallisiin asioihin esimerkiksi sosiaalisten uudistusten osalta. (Pohjola 2016, 108.)

Sosiaalityöstä on tärkeää tuoda esiin käytännön työstä nousseita ilmiöitä ja epäkohtia, jotta niihin voidaan puuttua yhteiskunnan tasolla. Tämän tutkielman yhtenä tavoitteena on tuottaa ajankohtaista tietoa ikääntyneiden huono-osaisuuden ilmentymistä, sekä nostaa näkyväksi heikompiensaisten ikääntyneiden kompleksisia tilanteita. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan monipuolista ammatillisista osaamista työskennellä ikääntyneiden asiakkaiden parissa, erityisesti silloin kun työskentelyyn liittyy eettisiä ristiriitoja. Sosiaalityöntekijä on

ikäntyneen asiakkaan edun ja oikeuksien puolustaja, ja tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa asiakas ei esimerkiksi terveydentilansa heikentymisen vuoksi ole kykenevä itse puolustamaan oikeuksiaan.

3.2 Köyhyyden ja huono-osaisuuden haasteet gerontologisella asiakkaalla

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteet kietoutuvat useiden erilaisten huono-osaisuuden ulottuvuuksien ympärille. Tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu, että ikääntyneiden huono-osaisuus muodostuu taloudellisista haasteista, kuten pienituloisuudesta, ja arjen kustannuksista selviytymisestä. (Haapola ym. 2012, 278.) Sosiaalityössä on havaittu, että ikääntyneiden elämäntilanteisiin liittyy samankaltaisia haasteita kuin nuorempienkin väestöryhmien kohdalla, mutta niihin kietoutuvat lisäksi pitkä elämäkokemus, sekä elämän rajallisuuden kysymykset (Vesa ym. 2017, 24).

Huono-osaisuuden taustalla havaitaan ikääntyneiden kokemaa sosiaalisista haavoittuvuutta ja yksinäisyyttä (Pietilä & Saarenheimo 2018, 573–574; Seppänen 2017, 261). Ikääntyessä erilaiset sairaudet ja toimintakyvyn rajoitteet, sekä muistiongelmat lisääntyvät. Asumiseen ja perhesuhteisiin liittyvät haasteet ovat yleisiä, ja voivat aiheuttaa kuormitusta ja osattomuutta ikääntyneen elämään. Perhesuhteisiin voi liittyä vanhuksen kaltoinkohtelu, joka on vaiettu, mutta valitettavan yleinen ilmiö. (Seppänen 2017, 261–262.) Yhä useammin sosiaalityössä kohdataan ikääntyneiden päihteiden liika- ja ongelmakäyttöä (Seppänen 2017, 260). Tässä alaluvussa käsitellään näitä tutkimuskirjallisuudessa tunnistettuja huono-osaisuuden eri muotoja teoreettisena taustana, joka jäsentää sitä ilmiökenttää, jossa gerontologinen sosiaalityö tukee asiakkaidensa hyvinvointia ja toimijuutta.

Ikääntyneiden huono-osaisuus yhdistetään usein pienituloisuuteen, ja siitä johtuviin taloudellisiin haasteisiin. Toimeentulohaasteiden taustalla on usein pienet eläketulot. (Haapola ym. 2012, 278.) Vanhuusköyhyys onkin noussut uudeksi sosiaalseksi ongelmaksi, johon puuttumisella gerontologisella sosiaalityöllä on keskeinen rooli (Seppänen & Koskinen 2022, 455). Köyhyyseriskin on todettu kasvavan yli 65-vuoden iässä, johon eläkkeelle jääminen sijoittuu (Ohisalo ym. 2016, 436). Pientä kansaneläkettä tai työkyvyttömyyseläkettä saavat vanukset ovatkin erityisen heikossa taloudellisessa asemassa (Ylinen & Rissanen

2012, 12). Ikääntyneillä voi olla myös haasteita taloudellisten asioiden hoidossa, kuten erilaisten etuuksien hakemisessa (Haapola ym. 2012, 276).

Ikääntyneen toimeentulovaikeuksien taustalla saattaa vaikuttaa ikääntyneeseen kohdistuva taloudellinen hyväksikäyttö ja kaltoinkohtelu (Haapola ym. 2012, 276). Ikääntyneen kaltoinkohtelua ja hyväksikäyttöä voidaan pitää perhe- ja lähisuhdeväkivallan yhtenä muotona, joka on globaalisti lisääntymään päin (Salminen-Tuomaala ym. 2022, 49–50). Kaltoinkohtelija on usein iäkkään läheinen tai perheenjäsen, kuten omaishoitaja (Salminen-Tuomaala ym. 2022, 49). Taloudellisen kaltoinkohtelun lisäksi kaltoinkohtelu voi ilmetä fyysisenä tai psykososiaalisena kaltoinkohteluna, kuten ikääntyneen hoidon tai perustarpeiden laiminlyöntinä. Kaltoinkohtelu jää valitettavan usein raportoimatta, jonka vuoksi sen tarkkaa todellista määrää on vaikeaa määrittää (Montgomery & Carney 2022, 130–131). Ikääntyneet itse ilmoittavat kaltoinkohtelusta vain harvoin. Ikäihmisten kaltoinkohtelua voidaankin kuvata ns. piilorikollisuutena, joka ei tule viranomaisten tietoon (Salminen-Tuomaala ym. 2022, 50).

Ikääntyneiden hoivapalveluiden korkeat hinnat saattavat aiheuttaa taloudellisia haasteita vähävaraisille vanhuksille (Haapola ym. 2012, 276). Myös kasvavat lääkemenot vaikeuttavat taloudenhallintaa. Lääkemenoihin voi hakea tukea Kelan perustoimeentulotuesta. Kaikki toimeentulotukeen oikeutetut eivät kuitenkaan hae etuutta, mikä voi johtaa maksuvaikeuksiin, ja syventää köyhyyden kokemusta (Seppänen & Koskinen 2022, 455).

Tutkimusten mukaan köyhyysriski koskettaa yli 75-vuotiaita, ja erityisesti iäkkäitä yksin asuvia naisia. Suomessa yli 75-vuotiaista naisista asuu yksin huomattavasti suurempi joukko kuin samanikäisistä miehistä. Naisten yksinasumista selittää osittain naisten korkeampi elinikä. (Ylinen & Rissanen 2012, 301–302.) Yksilötason köyhyysriskiksi on tutkimuksissa tunnistettu ikääntyneiden naisten lyhyt työhistoria. Tämä ilmiö johtuu esimerkiksi lasten hoitamisesta kotona, omaishoitajana toimimisesta, sekä naisten oman hoivan suuresta tarpeesta. Kansallisiin vähemmistöihin kuulumisen voi lisätä köyhyysriskiä vanhuudessa. (Ylinen & Rissanen 2012, 307.)

Vaikka ikääntyneiden köyhyyden kokemukset ovat melko yleisiä, jäävät ne usein taka-alalle heidän kanssaan työskennellessä. Ikääntyneet kohtaavat nykypäivänä myös uudenlaisia sosiaalisia haasteita, kuten esimerkiksi digisyrjäytymistä palveluiden siirtyessä verkkoon. Lisäksi haasteita voi tulla tilanteista, joissa ikääntyneellä ei ole lainkaan sosiaalista verkostoa tukenaan. (Niemi ym. 2021, 205.) Sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa ikääntyvien köyhyyden ja huono-osaisuuden tunnistamisessa, sekä iäkkään avun piiriin saattamisessa.

Ikääntyneet asiakkaat voivat kohdata köyhyyttä, epätasa-arvoa, sekä yhä useammin myös asunnottomuutta, joka on kasvava ongelma maailmanlaajuisesti. Asunnottomuuden taustalla voi olla vaikuttamassa esimerkiksi pitkäaikainen köyhyys, traumaattiset kokemukset, sekä mielenterveys- tai päihdeongelmat. Tällaisessa tilanteessa tuen tarve on laaja, ja ulottuu useille elämän osa-alueille (Greinier & Sussman 2022, 67.) Suomessa ikääntyneiden asumisongelmat liittyvät tyypillisesti asunnon puutteisiin ja huonoon kuntoon, sekä sen sijaintiin palveluihin nähden (Seppänen & Koskinen 2022, 455). Asumisen haasteita voivat aiheuttaa esimerkiksi asunnossa olevat luteet, sekä asuntojen raivaussiivouksen tarpeet (Niemi ym. 2021, 205).

Yksinäisyyden kokemukset ovat yleisiä erityisesti yksinasuvilla ikääntyneillä. Yksinäisyys korostuu kotihoidon asiakkaiden parissa, ja se lisää tarvetta psykososiaaliselle tuelle, kuten kuuntelu- ja keskustelutuelle. Kotihoidon työntekijät eivät kuitenkaan aina pysty vastaamaan ikäihmisten psykososiaalisen tuen tarpeeseen kiireen ja resurssipulan vuoksi. Yksinäisyyden kokemusten vähentämisellä on tutkitusti vaikutusta ikääntyneiden mielenterveyteen. Mielenterveyshaasteiden tunnistaminen ja ehkäiseminen edistää ikääntyneiden terveyttä, ja on täten myös kustannusvaikuttavaa. (Pietilä & Saarenheimo 2018, 573–574.)

Tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu ikääntyneiden päihdeongelmien selkeä kasvu. Ikääntyneiden alkoholin liika- tai riskikäyttö koskettaa yhä useampia eläkeläisiä, ja on ajankohtaisesti suurempaa kuin koskaan aiemmin. Alkoholin liikkakäytön haittavaikutukset korostuvat ikääntyessä aiheuttaen merkittäviä terveyshaittoja. (Runsten 2024, 137; Zechner ym. 2024, 92.) Päihdeongelman diagnosointi ikääntyneellä on haastavaa, ja oireet sekoituvat usein mielialahäiriöihin tai muistisairauteen. Alkoholin käytön taustalla voidaan tunnistaa erilaisia sopeutumishaasteita. Näitä voivat olla luopuminen työelämästä, sosiaalisten verkostojen kaventuminen, sekä fyysiset sairaudet, joista voi aiheutua yksinäisyyden

kokemuksia, turvattomuutta, ja avuttomuutta. Sopeutumishaasteet saattavat edelleen vahvistua alkoholin liikkäytön myötä. Terveyshaittojen lisäksi ikääntyneen riski joutua väkivallan tai kaltoinkohtelun uhriksi kasvaa runsaan alkoholin käytön myötä (Zechner ym. 2024, 92).

Suomessa eläkkeellä olevien miesten alkoholin käyttö on runsaampaa kuin samanikäisillä naisilla (Zechner ym. 2024, 92). Viime vuosina on tunnistettu, että ikääntyneiden naisten alkoholinkäyttö on lisääntynyt merkittävästi aiemmasta (Runsten 2024, 328; Vesa ym. 2017, 23–24; Zechner ym. 2014, 92). Naiset myös väärinkäyttävät reseptilääkkeitä miehiä yleisemmin (Runsten 2024, 327).

lääkäiden päihdeongelmat jäävät usein piiloon, eikä heidän palvelutarpeeseensa vastaavia palveluita ole käytettävissä. (Zachner ym. 2024, 94). Iäkkäiden naisten päihdepalveluihin hakeutuminen on vähäistä päihdeongelmasta johtuvan häpeän vuoksi, eikä palvelujärjestelmä ole kyennyt tavoittamaan kaikkia päihdeongelmia kokevia iäkkäitä naisia. (Vesa ym. 2017, 23–24.) Tutkimustuloksissa on tunnistettu, että ikääntyneitä päihdepalveluiden tarvisijoita voi olla jo lähes puoli miljoona 2030-luvun loppuun mennessä, joten ongelmaa voidaan pitää erittäin huolestuttavana niin yksilöiden, kuin yhteiskunnankin tasolla (Runsten 2024, 328).

4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkielman on tarkoitus tuottaa ajankohtaista tietoa ikääntyneiden kokemasta huono-osaisuudesta hyvinvointivaltioissa. Tutkielmassa tarkastelen ikääntyneiden huono-osaisuuden taustalla olevia riskitekijöitä ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat ikääntyneiden toimeentuloon ja hyvinvointiin. Tutkielman tavoitteena on lisäksi selvittää, millaisia keinoja ja toimintamalleja gerontologinen sosiaalityö tarjoaa huono-osaisuutta kokevien ikääntyvien auttamiseksi ja tukemiseksi. Tavoitteena on tehdä näkyväksi gerontologisen sosiaalityön roolia ja merkitystä ikääntyneiden huono-osaisuuden haasteissa.

Tutkielmani tutkimuskysymyksinä ovat:

1. Millaisia ikääntyneiden huono-osaisuuden muotoja on tunnistettavissa gerontologisessa sosiaalityössä?
2. Millaisia keinoja ja toimintamalleja tutkimuskirjallisuus tunnistaa gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneiden huono-osaisuuden ehkäisemiseksi ja lievittämiseksi?

4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelmäksi valikoitui kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsauksen avulla analysoidaan tutkijoiden aiemmin tehtyjä alkuperäistutkimuksia. Tutkimus toteutetaan aikaisemmin tutkitun tiedon perusteella, ja saatua tietoa arvioidaan, tulkitaan, ja yhdistetään. Kirjallisuuskatsaus metodina tiivistää alkuperäistutkimuksista saatua olennaista tietoa kyseisestä aiheesta. Metodien avulla pyritään tekemään johtopäätöksiä omiin ennalta asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Vilkkä 2023, 11–12.) Kirjallisuuskatsaus (*review, literature review, research literature review*) ei ole pelkkä tutkimusten yhteenveto, vaan siihen sisältyy myös tutkimusten analyyttinen, arvioiva, ja kriittinen tarkastelu (Salminen 2011, 5).

Kirjallisuuskatsausta voidaan käyttää tutkimusmenetelmänä tarkasteltaessa tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman moniulotteisesti. Tutkittava ilmiö pyritään kirjallisuuskatsauksessa esittämään laajasti, ja tarvittaessa käytetään luokittelua (Salminen 2011, 6–7). Kirjallisuuskatsauksen avulla esitetään lukijalle perusteluja siitä, miksi uusi tehty tutkimus on merkityksellinen, ja miten se linkittyy ja täydentää jo olemassa olevia tutkimustuloksia (Mannila 2021). Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tehdä kriittistä tarkastelua aiemmista tutkimustuloksista, ja sen pohjalta määrittää tutkijan omaa päämäärä ohjaamaa synteesiä (Mannila 2021; Vilka 2023, 11–12).

Salminen (2011, 6–7) kuvaa kirjallisuuskatsauksen kolme erilaista muotoa; kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on laajasti käytössä oleva kirjallisuuskatsauksen tyyppi, ja sen avulla voidaan tutkia laajoja aineistoja, eikä siihen sisälly tarkkoja metodisia säädöksiä. Tutkimuskysymykset voivat olla kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa väljempinä kuin muissa kirjallisuuskatsauksen tyypeissä.

Kuvio 2 Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eri vaiheet (Kangasniemi ym. 2014, 294)

Kangasniemi (2014) on kuvannut kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eri vaiheet, sekä erityispiirteet (kuvio 2). Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tärkeässä roolissa on tutkimuskysymys, joka ohjaa aineiston valintaa. Jotta tutkimuskysymyksen avulla on mahdollista tarkastella tut-

kittavaa ilmiötä laajasti ja syvällisesti, tulee tutkimuskysymyksen olla tarkasti muotoiltu ja hyvin rajattu. Tutkimuskysymys on myös tärkeää liittää osaksi tutkimuksen teoreettista viitekehystä. (Kangasniemi ym. 2014.) Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt muotoilemaan tutkimuskysymyksen siten, että ne mahdollistavat ilmiön mahdollisimman monipuolisen tarkastelun. Olen myös liittänyt tutkielmani teoreettisen näkökulman osaksi tutkimuskysymyksiä.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan löytää myös uusia tutkittavia ilmiöitä. Väljästi muotoiltu tutkimuskysymys mahdollistaakin ilmiön laaja-alaisen tarkastelun eri näkökulmista. Tutkimuskysymyksen perusteella pyritään löytämään mahdollisimman relevantti aineisto, jolla saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. Aineiston valinta ja analyysi kulkevat osittain rinnakkain tutkimusprosessin aikana. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa keskiössä on se, miten tutkija rakentaa käsittelyosassa laadullista tulkintaa aineistoista suhteessa tutkimuskysymykseen. Tuloksissa tulee olla sisällöllistä sekä menetelmällistä pohdintaa, sekä eettisen pohdinnan, ja luotettavuuden arviointia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa argumentaation, sekä tuotetun tiedon kriittisen arvioinnin eri näkökulmista. (Kangasniemi ym. 2013.)

Tutkimusmenetelmäksi pro gradu- tutkielmalleni valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sopii mielestäni parhaiten kuvaamaan ikääntyneiden kokemaa huono-osaisuutta ilmiönä. Kuten aikaisemmin on mainittu, huono-osaisuus on ilmiönä hyvin moniulotteinen, ja se ilmenee eri konteksteissa eri tavalla. Kirjallisuuskatsaus mahdollistaa aineistosta nousseiden havaintojen yhteen kokoamisen, jolloin huono-osaisuuden ilmiöstä, sekä gerontologisen sosiaalityön roolista, on mahdollista saada laajempi ja jäsentyneempi kuvaus. Huono-osaisuuden ilmiötä on myös tutkittu paljon, joten kirjallisuuskatsaus kokoaan yhteen ja tiivistää eri tutkimuksissa olevan hajanaisen tiedon. Kirjallisuuskatsaus tuo näkyväksi ajankohtaisista tutkimuksista nousseita huono-osaisuuden eri ilmentymiä, sekä gerontologisen sosiaalityön toimintamalleja, ja analyysin avulla pyrin soveltamaan niitä käytännön gerontologiseen sosiaalityöhön.

4.3 Aineiston hankinta

Kirjallisuuskatsauksessa siihen soveltuvan aineiston hakeminen ja valinta ovat keskeisiä onnistuneen lopputuloksen aikaansaamiseksi. Prosessin alkuvaiheessa tehdään testihakuja ja etsitään sopivia hakutermejä, joiden avulla saadaan riittävästi aineistoja kirjallisuuskatsaukseen

sopivaksi (Ristolainen ym. 2018, 257). Koska huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteet toimivat tutkielmani pääkäsitteinä, niiden avulla valikoitui myös kirjallisuuskatsauksessa käytettävät tutkimukset (Vilka 2023, 35).

Toteutin aineistojen haun Lapin korkeakoulukirjaston sähköisistä tietokannoista loka-joulukuussa 2025. Hyödynsin aineistojen hakemisessa Lapin korkeakoulun kirjaston tietoasiantuntijan ohjausta. Aloitin hakuprosessin kokeilemalla erilaisia hakusanoja, sekä niiden yhdistelmiä tutkielman keskeisiä teoreettisia käsitteitä käyttäen Lapin yliopiston kirjaston kautta saatavilla olevista tietokannoista. Tarkoituksena oli löytää hakukriteerit täyttäviä aineistoja, jotka vastaavat mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti tutkimuskysymykseen. Kokeilin haussa käsitteitä köyhyys, huono-osaisuus, ikääntyminen ja gerontologinen sosiaalityö. Näiden käsitteiden englannin kielisinä vastineina kokeilin hakusanoja *poverty, disadvantaged, old people/older adults/ elderly people/ seniors and gerontological social work*. Tutustuin myös muihin kirjallisuuskatsauksena tehtyihin pro gradu tutkielmiin, ja tarkastelin erityisesti sitä, miten aineistojen haun hakusanat olivat valikoituneet eri tutkielmissa.

Huono-osaisuuden käsitteelle oli erityisen haastavaa määrittää englannin kielistä vastinetta, joten valitsin käsitteeksi usean eri huono-osaisuutta kuvaavan, tai sen lähikäsitteenä toimivan englanninkielisen käsitteen. Tämän myötä aineistoja oli mahdollista löytää monipuolisesti huono-osaisuuden eri konteksteihin liittyen. Englanninkielisiksi käsitteiksi valikoituivat käsitteet *disadvantaged, social exclusion ja vulnerability*, jotka kuvaavat huono-osaisuutta, sosiaalista syrjäytymistä sekä haavoittuvuutta, ja ovat kaikki huono-osaisuuden lähikäsitteitä. Lisäksi *poverty* - käsite kuvastaa köyhyttä, ja se kytkeytyy vahvasti huono-osaisuuden käsitteeseen.

Taulukossa 1 on kuvattu tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Aineiston kriteerinä on, että on sähköisessä muodossa oleva tieteellinen artikkeli. Aineiston artikkelit kriteerinä on julkaisu vuosilta 2020–2025. Aiheesta on tehty melko paljon tutkimusta hakutulosten perusteella, joten päädyin siihen, että otan tarkasteluun viimeisen viiden vuoden ajalta tehdyt artikkelit. Tämä mahdollistaa mahdollisimman ajankohtaisten tutkimusten tarkastelun. Aineiston hakukriteerinä on suomen- tai englanninkielinen aineisto. Aineistossa käytettävien artikkeleiden tulee olla vertaisarvioituja, ja aineisto tulee olla saatavilla kokonaisuudessaan maksuttomana. Käytetyn aineiston tutkimuksen kohderyhmänä tulee olla ikäihmiset. Aineistojen

haun kriteerinä on länsimainen tai sitä vastaava tutkimusympäristö, koska tutkimuskysymykseen halutaan saada vastaus hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa. Poissulkukriteerinä aineistolle on se, että aineisto on itsessään kirjallisuuskatsaus.

Taulukko 1. Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Tieteellinen artikkeli	Artikkeli ei ole tieteellinen
Vertaisarvioitu	Ei ole vertaisarvioitu
Julkaisun kokoteksti suomen- tai englannin-kielinen	Julkaisun kokoteksti on tehty muulla kielellä kuin suomen tai englannin kielellä
Julkaisu vuosi 2020 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2020
Tutkimuksen kohderyhmänä ikäihmiset	Tutkimuksen kohderyhmänä lapset, nuoret tai aikuiset
Artikkelin kokoteksti on saatavilla sähköisesti em. tietokantojen kautta	Artikkelin kokoteksti ei ole saatavilla sähköisesti em. tietokantojen kautta
Artikkeli on saatavilla maksutta	Artikkeli on maksullinen
Artikkeli on muunlainen tutkimus kuin kirjallisuuskatsaus	Kirjallisuuskatsaus
Tutkimus on tehty länsimaalaisessa tai sen kaltaisessa ympäristössä	Tutkimus on tehty muussa kuin länsimaalaisessa tai sen kaltaisessa ympäristössä

Testihakujen jälkeen tarkat hakusanat määrittyivät, ja sopivat tietokannat valikoituivat. Päätin hakea aineistoja LUC-Finnan kotimaisten ja kansainvälisten artikkeleiden haulla, sekä Ebscohost tietokannasta. LUC-Finna etsii artikkeleita kotimaisten artikkelien viitetietokanta Artosta. Se etsii myös kansainvälisiä artikkeleita sosiaalityön tutkimuksen kannalta tärkeistä tietokannoista kuten esimerkiksi Ebsco:sta ja ProQuest:sta. LUC-Finna ei kuitenkaan löydä kaikkia näiden tietokantojen aineistoja, joten halusin etsiä aineistoja vielä erikseen Ebscohost tietokannasta, jotta tutkimustulokset saisivat lisää luotettavuutta.

Seuraavaksi kuvaan hakuprosessiani LUC-Finnasta kotimaisten artikkeleiden hausta. Hakuprosessi on taulukoitu liitteeseen 1. Kokeilin erilaisia hakusanayhdistelmiä gerontologisen sosiaalityön ja huono-osaisuuden käsitettä käyttäen, mutta tämä ei tuottanut hakutuloksia. Kokeilin

hakusanana pelkästään hakusanaa ”gerontologinen sosiaalityö”. Jos hakusanoja lisäsi enemmän, ei sopivia aineistoja löytynyt artikkelien määrän ollessa vähäisempi. En lisännyt muita hakusanoja, koska tällä haulla pystyin valitsemaan tutkimuskysymykseen vastaavat artikkelit hakutulosten ollessa maltillisia. LUC-Finnan kotimaisten artikkeleiden hakuun ei voinut lisätä hakukriteeriksi vertaisarvioituja julkaisuja. Olen tarkistanut, että kaikki aineistoon valikoidut artikkelit ovat vertaisarvioituja. Kotimaisia suomenkielisiä tutkimusartikkeleita valikoitui aineistoon viisi kappaletta.

LUC-Finnan kansainvälisten artikkeleiden haku vaati tarkkojen hakutermien määrittämistä ja lukuisia kokeiluja sopivien aineistojen löytämiseksi. Hakuosumia sanoilla *gerontological social work* tuli tuhansia, joten hakusanoja täytyi täsmentää. Jos hakusanaksi lisäsi *social work* tuli tuloksia vielä tätäkin enemmän. Kokeilin erilaisia hakuvaihtoehtoja, jotta osumat tarkentuisivat. Lopulta käsitteiksi valikoituivat huono-osaisuutta kuvaavat eri käsitteet, ikään/ikäntymiseen liittyvät käsitteet, sekä gerontologinen sosiaalityö käsitteenä (kuvattu liitteessä 1). Hakutuloksia näillä hakusanoilla tuli yhteensä 62. Kaikki osumat eivät liittyneet gerontologiseen sosiaalityöhön, tai tutkimus oli tehty muussa, kuin länsimaalaisessa ympäristössä. Jouduin rajamaan pois useita mielenkiintoisia artikkeleita, jotka olivat tehty kirjallisuuskatsaus metodia käyttäen. Selasin artikkelit karkeasti läpi otsikoiden tasolla, ja tein ensimmäisen karsinnan. Luin läpi artikkelien tiivistelmän artikkelista, jotka oli tehty gerontologisen sosiaalityön kontekstiin liittyen. Artikkelit valikoituivat sen perusteella, miten tutkimustulokset oli liitetty gerontologisen sosiaalityön käytäntöön. Näistä lopulliseen aineistoon valikoitui neljä kansainvälistä tutkimusartikkelia, jotka täyttivät kaikki hakuehdot, sekä vastasivat tutkimuskysymykseen.

Ebscohost-tietokannassa käytin samankaltaisia hakuehtoja kuin LUC-Finnan kansainvälisten artikkeleiden haussa. Hakuehdot on kuvattu liitteessä 1. Hakutuloksia tuli yhteensä 26 kappaletta, joista kolme löydettyä tutkimusartikkelia olivat duplikaatteja LUC-Finnan kansainvälisten artikkeleiden hakutulosten kanssa. Ebscohost-tietokannasta valikoitui yksi uusi kansainvälinen tutkimusartikkeli, joka täytti hakuehtoni. Lopullisen valikoidun aineiston olen kuvannut taulukossa 2.

Aineistoa valitessani keskiössä oli se, miten artikkelit vastaavat tutkittaviin ilmiöihin ja tutkimuskysymyksiin. En rajannut artikkeleita pois siinä käytetyn tutkimusmenetelmän vuoksi muiden, kuin kirjallisuuskatsausten osalta. Havaitsin aineiston hakuprosessin aikana, että laadullista tutkimusta on tehty huomattavasti määrällistä tutkimusta enemmän aiheeseen liittyen. Tämä osoittanee, että sosiaalityön tutkimuksessa tässä aihepiirissä kvantitatiivinen menetelmä on haastavampi toteuttaa, sillä huono-osaisuus ymmärretään moniulotteisena ilmiönä, jota on helpompaa tarkastella laadullisin menetelmin.

Taulukko 2. Lopullinen valikoitu aineisto n=10

Artikkelit	Julkaisutiedot	Tekijät	Kuvaus
Ikääntyneiden parissa tehtävä taloussosiaalityö	Gerontologia 39 (2), 2025	Korpelainen, Anne & Zechner, Minna	Laadullinen tutkimus, joka kuvaa gerontologisessa sosiaalityössä tehtävää taloussosiaalityötä
Sosiaalityöntekijöiden työnsä asettamat tavoitteet gerontologisessa sosiaalityössä	Gerontologia 37 (3), 2023	Soukiala, Tiina	Laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden työnsä asettamia tavoitteita, ja sen erityispiirteitä gerontologisessa sosiaalityössä
lääkäiden erityisen tuen tarpeen määrittäminen sosiaalityöntekijöiden ja palveluohjaajien kuvauksissa työstään	Gerontologia 39 (2), 2025	Rossi, Eeva., Soukiala, Tiina., Kinni, Riitta-Liisa	Laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan lääkäiden palveluissa toimivien sosiaalialan ammattilaisten kuvauksia asiakkaiden erityisen tuen tarpeesta
Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden asiakirjoissa	Gerontologia 37 (2), 2023	Niemi, Mia., Pietilä, Ilkka	Laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan ikääntyneiden perhesuhteita, sekä niissä ilmeneviä hyvinvointia tukevia, tai sitä vaarantavia tekijöitä
”Me ollaan vahvasti rinnalla kulkijoita” Kolmannen sektorin,	Yhteiskuntapolitiikka 89 (4), 2024	Rossi, Eeva., Soukiala, Tiina.,	Laadullinen tutkimus, jossa tarkastel-

<p>diakoniatyön ja gerontologisen sosiaalityön toimijoiden rationaliteetit vanhuspalveluissa</p>		<p>Seppänen, Marjaana</p>	<p>laan kolmannen sektorin, diakoniatyön, sekä gerontologisen sosiaalityön työntekijöiden ajattelu- ja toimintatapoja, sekä niiden yhtäläisyyksiä ja eroja vanhuspalveluissa</p>
<p>Social exclusion in gerontological social work: examining older clients' life situations through a multidimensional framework</p>	<p>The journal of aging and social change 15 (1), 2025</p>	<p>Tiilikainen, Elisa., Rossi, Eeva., Seppänen, Marjaana</p>	<p>Laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan ikääntyvien asiakkaiden sosiaalista syrjäytymistä haastavissa tilanteissa Suomessa</p>
<p>The Money Smart for Older Adults Program: a qualitative study of the participants' financial well-being</p>	<p>Journal of gerontological social work 64 (6), 2020</p>	<p>Lee, Kathy., Weizhou Tang., Jones, Sarah., Xu, Ling., Cong, Zhen</p>	<p>Laadullinen Texasissa tehty haastattelututkimus "Money Smart for Older Adults"-ohjelmaan osallistuneille ikääntyneille, jonka tavoitteena on lisätä ikääntyneiden tietoisuutta taloudellisen hyväksikäytön riskeistä ja taloussuunnittelusta</p>
<p>Are older people living alone socially isolated? A qualitative study of their experiences</p>	<p>Journal of gerontological social work 65 (6), 2022</p>	<p>Soulières, Maryse., Charpentier, Michèle</p>	<p>Kanadassa tehty laadullinen haastattelututkimus, joka käsittelee ikääntyneiden kokemuksia sosiaalisesta eristäytymisestä</p>
<p>Understanding the experiences of food insecurity in older adult households</p>	<p>Journal of gerontological social work, 66 (2), 2023</p>	<p>Aday, Ronald H., Wallace, Brandon, J., Jones, Sandra C., Pogacsnik, Amber R., Leifker, Kimberly F., Kibe-Pea, Ewa W</p>	<p>Tennesseeessä tehty monimenetelmällinen tutkimus, joka tutkii ikääntyneiden kohtaamia päivittäisiä kokemuksia eläessään ruokaturvattomassa tilanteessa</p>

Dynamics of financial hardship in the United States: Health and Retirement study 2006-2016	Journal of gerontological social work, 65 (3), 2022	Marshall, Gillian J., Bayaz-Ozturk, Gulgun., Kahana, Eva., Gallo, William T., Seghal, Ashwini	Monimenetelmällisen pitkittäisanalyysi, joka tarkastelee taloudellisen ahdingon ajallisia suuntauksia ja dynamiikkaa ikääntyneiden aikuisten keskuudessa Yhdysvalloissa vuosina 2006–2016
--	---	---	---

Taulukossa 2 olen kuvannut aineistossa käytettävät artikkelit, sekä kuvannut niissä käytetyt tutkimusmenetelmät. Valitsemani aineistot liittyvät keskeisesti tutkittavaan ilmiöön ja vastaavat tutkimuskysymyksiini. Aineistoon valikoitui yhteensä kahdeksan laadullista tutkimusartikkelia, sekä kaksi monimenetelmällistä tutkimusartikkelia. Kotimaisista tutkimuksista kuusi on tehty GERIT-hankkeeseen liittyen (Korpelainen & Zechner 2025; Niemi & Pietilä 2023; Rossi ym. 2024; Rossi ym. 2025; Soukiala 2023; Tiilikainen ym. 2025), ja näistä yksi tutkimus oli tehty englannin kielellä (Tiilikainen ym. 2025). Kolme yhdysvaltalaisista tutkimusta tarkastelevat ikääntyneiden taloudellisen huono-osaisuuden eri kysymyksiä (Aday ym. 2023; Lee ym. 2020; Marshall ym. 2021). Kanadalainen tutkimus tarkastelee puolestaan ikääntyneiden yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytymistä (Soulières & Charpertier 2022). Valikoitunut aineisto muodostaa melko kattavan ja monipuolisen kuvan ikääntyneiden eri huono-osaisuuden ilmentymistä, sekä gerontologisen sosiaalityön keinoista ja mahdollisuuksista tukea ikääntynyttä näiden haasteiden parissa.

4.4 Aineiston analyysi

Tutkielmani analyysimenetelmänä käytän laadullista aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tämä sopii tutkielmani analyysimenetelmäksi, koska tutkimuksella pyritään löytämään tutkimuskysymyksiin vastauksia analysoitavasta aineistosta käsin. Sisällönanalyysi on yleisesti käytetty analyysimenetelmä, jonka avulla voidaan analysoida tietoa monipuolisesti eri materiaaleista. (Elo ym. 2022, 215–217.) Tuomi & Sarajärvi (2018, 122) kuvaavat, että laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on saada yhtenäistettyä tietoa eri aineistoista, joissa tieto voi olla ha-

janaista. Analyysin avulla aineistoista voidaan saada selkeää, sanallista, ja loogista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston laadullisessa analyysissä loogisen päättelyn ja tulkinnan taidot ovat keskeisiä. Aineiston analyysin prosessi jatkuu koko tutkimusprosessin aikana.

Sisällönanalyysiin sisältyy kolme päävaihetta, jotka ovat valmisteluvaihe, analyysivaihe sekä raportointivaihe. Sisällönanalyysin avulla pyritään kuvaamaan tutkittava ilmiö tiiviissä ja pelkistetyssä muodossa. Sisällönanalyysiin kuuluu keskeisesti luokkien tai kategorioiden laatiminen, joiden avulla tutkittavaa ilmiötä voidaan tarkastella. (Elo ym. 2022, 215–217.)

Tutustuessani valitsemini aineistoihin, aloin poimimaan aineistoissa toistuvia esiin nouseita havaintoja, teemoja, ja käsitteitä. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 123–126) kuvaavat vaihetta pelkistämiseksi, jossa tutkimustehtävää kuvaavia ilmauksia otetaan ylös esimerkiksi alleviivauskynillä. Löydetyistä käsitteistä etsitään tämän jälkeen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Samaa tarkoittavat käsitteet määritellään ja yhdistetään eri luokiksi tai teemoiksi, esimerkiksi pääluokaksi, yläluokaksi ja alaluokaksi. Teemat voivat nousta esiin aineiston keräämisvaiheessa. Myös aineistoon tarkemmin tutustuessa siitä voi löytää täysin uusia teemoja. Teemojen tarkka tarkastelu on tärkeä vaihe, jotta valitut teemat ovat varmasti relevantteja tutkimuksen kannalta. Keskeistä on, miten tutkija tulkitsee ja perustelee, sekä jaottelee löytämiään ilmiöitä. (Puusa 2020, 153.) Aloitin aineiston analyysin joulukuussa 2025 ensin lukemalla aineistoja läpi, sekä keräämällä niistä löytämiäni ilmiöitä ja havaintoja muistiin. Olin jo aiemmin aineistoja valistaessani kiinnittänyt huomiota niissä esiintyviin toistuviin teemoihin, ja sisällön teemoittelu alkoi alustavasti muotoutua.

Aineiston luokittelun pääteemat valikoituivat tutkimuskysymysteni avulla. Nämä pääteemat ovat huono-osaisuuden tunnistaminen, gerontologisen sosiaalityön keinot, sekä rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla. Pääteemoista muotoutui kolme erillistä otsikkoa ja teemaa kirjallisuuskatsauksen tutkimustulokset-osioon. Huono-osaisuuden tunnistamisesta muodostui kolme alaluokkaa, jotka ovat fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset haasteet. Nämä kuvastavat huono-osaisuuden ilmiön monimuotoisuutta, ja tutkimustuloksissa olen tarkemmin kuvannut yksittäiset ilmiöt.

Gerontologisen sosiaalityön keinojen alaluokaksi muodostui sosiaalityö ja- ohjaus, sekä moniammatillinen yhteistyö. Keskeiset löydökset gerontologisen sosiaalityön keinoista ja toimin-

tamalleista on eritelty taulukkoon 3, ja tarkastelen niitä tarkemmin tutkimustuloksissa. Aineistoissa oli hyvin tunnistettavissa rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla, ja siitä muodostui kolmas pääluokka. Rakenteellisen näkökulman alaluokaksi muodostuivat sosiaali- ja palvelujärjestelmä, sekä lait ja muut normit. Rakenteelliseen näkökulmaan liittyvät keskeiset löydökset olen kuvannut taulukossa 3, ja niitä tarkastelen tarkemmin tutkimustuloksissa.

Puusan (2020, 153) mukaan kaikki valitut luokat vastaavat osaltaan tutkimuskysymykseen. Analyysin raportointi rakentuu aineiston luokittelun avulla, ja tutkimustuloksissa olen kuvannut aineistosta esiin nousseita keskeisiä löydöksiä sekä eroavaisuuksia eri teemoja hyödyntäen. Raportointivaiheessa nousee esiin vastaus molempiin tutkimuskysymyksiini. Rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla- luvussa vastataan osittain molempiin tutkimuskysymyksiin. Aineiston tarkemman luokittelun olen kuvannut taulukossa 3.

Taulukko 3. Aineiston luokittelut

Pääluokka	Alaluokka	Keskeiset löydökset
Huono-osaisuuden tunnistaminen	Fyysiset haasteet Psyykkiset haasteet Sosiaaliset haasteet	Toimintakyvyn rajoitukset Yksinäisyys Sosiaalinen eristäytyminen ja syrjäytyminen Taloudelliset vaikeudet Puute elämän perustarpeista Kaltoinkohtelu Palveluista kieltäytyminen Eettiset haasteet
Gerontologisen sosiaalityön keinot	Sosiaalityö- ja ohjaus Moniammatillinen yhteistyö	Perustarpeiden turvaaminen Taloussosiaalityö Eriytyinen tuki Pitkäjänteinen työskentely
Rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla	Sosiaali- ja palvelujärjestelmä Lait ja muut normit	Palveluihin pääsyn vaikeus Palvelujen riittämättömyys Resurssit ja säästöpainet Digitalisaatio

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Aloittaessani pro-gradu tutkielman prosessia, tutustuin Lapin yliopiston eettisiin periaatteisiin. Havaittiin, että tutkielmani aihe on sensitiivinen kuvaten heikompiosaisen tilanteita. Kuitenkaan tutkielmassani käytettävät aineistot eivät ole sensitiivisiä, koska ne eivät sisällä henkilöihin suoraan kohdistuvaa materiaalia (Lapin yliopisto 2025). Käytän tutkimukseni aineistona aikaisemmin tietokannoissa julkaistuja artikkeleita, joten niissä on huomioitu tutkimukseen liittyvät eettiset periaatteet kuten esimerkiksi tutkimuslupa, aineiston hankinta ja säilytys, sekä tutkittavien anonymiteetti. Valitsemissani artikkeleissa on hyvin ja perusteellisesti kuvattu tutkimuksen tekemisen eettiset periaatteet.

Laadullisen tutkimukseen sisältyy aina eettisten periaatteiden huomioiminen, jotta tutkimuksen laatu on uskottavaa (Puusa & Julkunen 2020, 197). Tutkimuksen eettisyys alkaa jo aiheen valinnasta. Lähtökohtana tutkimuksessa on aina ihmisarvon kunnioittaminen. (Hirsjärvi ym. 2009, 24–25). Ihmisarvon kunnioittaminen sisältyy vahvasti myös sosiaalityön eettisiin periaatteisiin (Seppänen & Koskinen 2022, 453). Kirjallisuuskatsauksen eettiset kysymykset liittyvät erityisesti tutkimuskysymyksen muotoiluun, joka on merkityksellinen myös tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät kysymykset koskevat myös valitun kirjallisuuden perusteluita, argumentoinnin vakuuttavuutta, sekä tutkimusprosessin johdonmukaisuutta. (Kangasniemi ym. 2013, 292.) Tutkimuskysymykseni muokkautui hieman tutkimusprosessin aikana aineistojen valinnan yhteydessä.

Tieteelliselle tutkimukselle on asetettu tiettyjä eettisiä periaatteita, jotka sisältyvät hyvään tieteelliseen käytäntöön, ja jotka on tunnustettu tiedeyhteisön toimintatapoina. Tieteellisen tutkimuksen tekemiseen kuuluu näiden toimintatapojen, sekä eettisten periaatteiden noudattaminen läpi koko tutkimusprosessin. Tieteellisen tutkimukseen sisältyy tieteellisten kriteerien, ja eettisesti kestävien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien käyttö. Tutkimuksen tulee perustua avoimuuteen, jolloin on tärkeää huomioida muiden tutkijoiden työt ja saavutukset asianmukaisesti, erityisesti oman tutkimuksen julkaisemisessa. Tieteellisen tiedon vaatimukseen sisältyy yksityiskohtainen ja huolellinen tutkimuksen suunnittelu, toteutus, ja raportointi. (Hirsjärvi ym. 2009, 24.)

Tieteellisen tutkimuksen eettisten periaatteiden vuoksi kirjallisuuskatsauksessa käytettävien aineistojen alkuperäinen sanoma tulee ilmetä muuttumattomana. Aineistoja valittaessa on

tärkeää arvioida aineistojen luotettavuutta kriittisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 189.) Koska kuvaileva kirjallisuuskatsaus on menetelmällisesti melko väljä, on tärkeää kuvata ja raportoida sen eri vaiheet täsmällisesti. Tämä lisää tutkielman luotettavuutta, jossa esimerkiksi aineiston hakuprosessi on toistettavissa. Olen itse kuvannut aineistojen hakuprosessia avoimesti, sekä taulukoinut kirjallisuuskatsauksessa käyttämäni artikkelit lähdeviitteineen. Olen myös kuvannut aineistojen hakuehdot tarkasti, jotta haku on toistettavissa.

5 Tutkimustulokset

5.1 Huono-osaisuuden tunnistaminen

Tämän tutkielman tarkoituksena on saada vastauksia kahteen tutkimuskysymykseen. Tässä kappaleessa tarkastelen toista tutkimuskysymystä: millaisia ikääntyneiden huono-osaisuuden muotoja on tunnistettavissa gerontologisessa sosiaalityössä? Ikääntyneiden huono-osaisuus näyttäytyy tutkimuskirjallisuuden perusteella moniulotteisena, ja toisiinsa kietoutuneina ilmiöinä. Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella ikääntyneiden huono-osaisuus ilmenee erilaisina fyysisinä, psyykkisinä ja sosiaalisina haasteina. Iäkkäiden toimintakykyä heikentävät erilaiset fyysiset haasteet, jotka vaikeuttavat arjessa selviytymistä. Iäkkäiden kokemista psyykkisistä haasteista keskeisimmät ovat yksinäisyyden ja syrjäytymisen kokemukset, joista voi aiheutua turvattomuutta ja mielenterveyden haasteita ikääntyneelle.

Gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta huono-osaisuus näyttäytyy erityisesti erilaisina sosiaalisina haasteina, jotka saattavat heikentää ikääntyneen perusturvallisuutta ja omien oikeuksien toteutumista. Keskeinen haaste on iäkkäiden pienituloisuus, ja siitä johtuvat taloudelliset haasteet. Gerontologisen sosiaalityön erityispiirteenä on tunnistettu iäkkäisiin kohdistuva taloudellinen kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö, sekä iäkkään palveluista kieltäytyminen. Eettisesti vaikeat tilanteet aiheuttavat sosiaalityöntekijälle pohdintaa erityisesti iäkkään itsemääräämisoikeuteen ja autonomiaan, sekä hoivan ja huolenpidon kysymyksiin liittyen (Korpelainen & Zechner 2025, 114).

Ikääntymiseen liitetään erilaiset toimintakyvyn rajoitukset. Sairauksien myötä saattaa ilmetä toimintakyvyn rajoitteita, jotka heikentävät iäkkään päivittäistä arjen toimintakykyä, ja vaikeuttavat kodin ulkopuolella liikkumista. Ihmisten eläessä yhä pidempään, ikääntyneiden hauraus lisääntyy, joka vaikeuttaa perustoimintoja, kuten esimerkiksi kaupassa käyntiä ja ruoan valmistusta. (Aday ym. 2023, 245–255.) Muistisairaudet lisääntyvät merkittävästi iän myötä, ja heikentävät iäkkään toimintakykyä useilla elämän osa-alueilla. Muistisairauksien myötä iäkkään kyky hoitaa esimerkiksi taloudellisia asioitaan saattaa vaikeutua. Kognitiivinen heikentyminen lisää riskiä iäkkään taloudelliselle hyväksikäytölle. (Korpelainen & Zechner 2025, 107.) Sosiaalityöntekijät ovat keskeisessä roolissa tunnistamassa näitä iäkkäiden haasteita asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin aikana (Rossi ym. 2024, 136).

Ihmissuhteiden päättymisen kuuluu luonnollisena osana vanhuuteen. Aineistossa nousi esiin erityisesti puolison menetykseen liittyvä yksinäisyys, joka on erittäin stressaava ja vaikea elämänvaihe, joka voi lisätä ikääntyneen eristäytymistä entisestään. (Aday ym. 2023, 250). Ikääntyneiden kanssa työskentelevän sosiaalityöntekijän on tärkeää olla tietoinen vanhuuteen liittyvistä erilaisista elämänvaiheista, jotta sosiaalityöntekijä voi tukea asiakasta muutosten keskellä.

Sosiaalisesti eristäytyneet ikäihmiset ovat haavoittuvassa asemassa, ja voivat jäädä yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle. Soulières & Charpertier (2022, 672–673) ovat tutkimuksessaan tunnistaneet kaksi erilaista sosiaalisen eristäytyneisyyden profiilia. Ensimmäisessä profiilissa eristäytyminen on seurausta elämäntapojen tapahtumista, kuten sosiaalisen toimintakyvyn kaatumisesta, tai menetyksistä. Toiseen profiiliin kuuluvat yksinelävät miehet, jotka ovat lähes aina eläneet yksin eristäytyneenä omasta halustaan. Sosiaalityöntekijän on tärkeää tunnistaa, haluaako ikääntynyt elää yksin ja eristyksissä, jolloin ikääntyneen omia valintoja tulee kunnioittaa. Ikääntynyt saattaa myös haluta asiaan muutosta ja tukea. Tiilikaisen ym. (2025, 82) tutkimuksessa nousi esiin, että pelkästään yksinäisyyttä ei koettu syynä sosiaalityön tarpeelle, vaan tarve liittyi sosiaaliseen syrjäytymiseen ja sosiaalisten suhteiden puuttumiseen.

Syrjäytyminen liitetään köyhyyden käsitteeseen, ja se kuvaa yleisellä tasolla syrjäytymistä yhteiskunnasta, ja sen palveluista ks. (Eskelinen & Sironen 2017, 12). Ikääntyneiden syrjäytyminen ilmenee aineistossa monitahoisena ilmiönä. Tiilikainen ym. (2025, 81–82) ovat luokitelleet syrjäytymisen viiteen eri luokkaan, jotka ovat sosiaalisista suhteista syrjäytyminen, taloudellinen syrjäytyminen, palveluista syrjäytyminen, yhteisöllinen ja alueellinen syrjäytyminen, sekä yhteiskunnasta syrjäytyminen. Sosiaalisista suhteista syrjäytyminen on yksi keskeisimmistä syrjäytymisen muodoista. Tällöin ikääntyneen sosiaaliset kontaktit muihin saattoivat olla lähes olemattomia, tai niitä ei ollut lainkaan. Ikääntyneellä ei ollut välttämättä edes halua tavata muita ihmisiä. Sosiaalisesta syrjäytymisestä aiheutui yksinäisyyden kokemuksia sekä yhteiskunnan ulkopuolisuutta, jolloin iäkkään oli haasteellista saada itselleen tarvittavaa apua tai tukea. (Soulières & Charpertier 2022, 671–672.)

Sosiaalisista haasteista erityisesti taloudelliset haasteet, ja siihen kietoutuva köyhyys ja huono-osaisuus, ovat selkeästi tunnistettavissa aineistoissa. Taloudelliset haasteet ilmenevät vaikeuksina selviytyä jokapäiväisistä välttämättömistä menoista, sekä lainoina, ja luottokorttivelkoina. Taloudellisiin vaikeuksiin liitetään ikääntyneen asiakkaan terveydellisten haasteiden myötä kykenemättömyys hoitaa taloudellisia asioitaan. (Korpelainen & Zechner 2025.) Ikääntyneiden taloudellisten haasteiden taustalla on tunnistettavissa pienituloisuus ks. (Haapola ym. 2012, 278). Tutkimuksissa nousi esille, että pienituloisilla ikääntyneillä on haasteita saada rahat riittämään jokapäiväisen elämisen kuluihin, kuten ruokaan ja lääkkeisiin (Aday ym. 2023; Korpelainen & Zechner 2025; Lee ym. 2020; Marshall ym. 2021). Taloudellisten haasteiden taustalta on tunnistettu myös iäkkäiden alkoholin käyttöä, peliriippuvuutta, ylivelkaantumista, ja ulosottoa (Korpelainen & Zechner 2025, 107).

Riittävän ja monipuolisen ravitsemuksen katsotaan kuuluvan ihmisen elämisen perustarpeisiin. Ravitsemuksen laadun merkitys lisääntyy ikääntymisen myötä tulleiden terveydellisten haasteiden myötä. Ruoan puute ja yksipuolinen ravitsemus voivat aiheuttaa monia terveysongelmia. Ruokaturvattomuudella tarkoitetaan tilannetta, jolloin ravitsevaa ruokaa on saatavilla rajallisesti, tai yksilö ei kykene hankkimaan ruokaa itselleen. Ikääntyneiden keskuudessa ruokaturvattomuus koskettaa kaikkein haavoittuneimpia. Ruokaturvattomuuden lisäksi he kokevat usein muita terveyshaasteita kuten mielenterveydenhaasteita sekä toimintakyvyn- ja liikumisen haasteita. Pahimmillaan ruoan puute aiheuttaa ikääntyneille nälkiintymistä ja laihtumista. (Aday ym. 2023, 239–241.)

Ruoan puute ja ruokaturvattomuus nousevat elämän perusturvallisuutta heikentäviksi tekijöiksi. Eräs yhdysvaltalaiseen tutkimukseen osallistunut ikääntynyt on kuvannut ruokaturvattomuuden kokemuksiaan seuraavasti (käännös englannin kielestä): ”Juon kahvia tai vettä, ja täytän vatsani niillä. Jos saan yhden aterian päivässä niin se riittää.” (Aday ym. 2023, 247.) Heikentyneen taloudellisen tilanteen vuoksi vähävaraiset ikääntyneet eivät saa tarvitsemiaan terveydenhuollon palveluita tai lääkkeitä (Lee ym. 2020, 126). Tämä ilmenee erään ikääntyneen kuvauksesta (käännös englannin kielestä): ”On vaikeaa, kun täytyy vähentää ruoasta voidakseen ostaa lääkkeitä.” (Aday 2023, 248.) Ikääntyneiden ruokaturvattomuuden kokemukset syntyivät usein siitä, että iäkkäällä ei ollut varaa ostaa itselleen ravitsevaa ruokaa. Haasteena

kuvautui myös se, että ikääntyneet eivät päässeet kauppaan kuljetusvaikeuksien tai kaupan kaukaisen etäisyyden vuoksi. (Aday ym. 2023; Lee ym. 2020.)

Terveydenhuollon ja lääkehoidon laiminlyönnin vuoksi ikääntyneiden kroonisten sairauksien hoito saattaa vaarantua (Lee ym. 2020; Marshall ym. 2021). Hyvinvointivaltioissa köyhyyden katsotaan olevan suhteellista, jolloin yksilö ei kykene saavuttamaan kohtuulliseksi katsottua elintasoja ks. (Kallio & Hakovirta 2020, 14; Saari ym. 2020, 73.) Ikääntyneiden perusturvan, kuten ruoan ja lääkkeiden puutteen, voidaan katsoa kuvastavan äärimmäistä köyhyyttä ja huono-osaisuutta hyvinvointivaltioissa. Vähävaraiset ja haavoittuvassa asemassa olevat iäkkäät eivät välttämättä kykene hakemaan apua tilanteeseensa, joka voi aiheuttaa heidän terveydelleen ja hyvinvoinnilleen vakavia haasteita.

lääkkäiden perusturvallisuutta saattavat heikentää myös erilaiset asumiseen liittyvät haasteet, kuten vuokravelat tai hädän uhka (Korpelainen & Zechner 2025, 112; Rossi ym. 2024, 343). Asumisen haasteet saattoivat johtaa akuuttiin asunnottomuuteen (Tiilikainen ym. 2025, 86), jota voidaan pitää vakavana huono-osaisuuden muotona. Tutkimuksissa on tunnistettu iäkkäiden kuvaamia huonoja asumisololoita, joissa asunnot ovat likaisia tai huonosti varusteluja, mutta ikääntyneellä ei ole taloudellisia resursseja muuttaa muualle. (Tiilikainen ym. 2025, 83.) Vaikeat taloudelliset ja asumisen haasteet kuvastavat ikääntyvien taloudellista syrjäytymistä. Rahan puute ilmenee tällöin matalien eläketulojen, sekä korkeiden asumis- ja lääkekustannuksien, sekä velkojen ja ulosottojen myötä. Asumisen haasteet ilmenivät myös tilalliseen ympäristöön kiinnittymisenä. Ikääntynyt ei esimerkiksi halunnut muuttaa pitkäaikaisesta huonokuntoisesta kodistaan, koska oli kiintynyt siihen turvallisen elinympäristön ja naapuruston myötä. Sosiaalityöntekijät olivat tällöin vaikeassa tilanteessa, jossa he pohtivat ikääntyneen asumisen toiveiden sekä riskien välillä. (Tiilikainen ym. 2025, 86.)

Taloudelliset haasteet ovat useimmiten ohimenevä vaihe iäkkäiden elämässä. Tutkimuksissa on tunnistettu, että pieni joukko ikääntyneistä joutuu selviämään taloudellisten haasteiden ja köyhyyden kokemusten kanssa pitkäänkin (Marshall ym. 2021, 248). Aiemmin mainitun Juho Saaren ym. (2020, 18) huono-osaisuuden kentässä on kuvattu jatkuvan niukkuuden ja alhaisen elintason kaventava vaikutus elämänlaatuun ja yhteiskunnan osallisuuteen. Tällöin henkilön tulot eivät riitä yhteiskunnan normaaliksi pidettäviin toimintoihin. Pitkään jatkuessa tästä voi

aiheutua syrjäytymistä yhteiskunnasta. Köyhyyden pitkittyminen altistaa myös muille sosiaalisille haasteille kuten esimerkiksi asumisen haasteille, sekä päihde- ja mielenterveysongelmiin. Tiilikainen ym. (2025, 89–90) ovat tutkimustuloksissaan nostaneet esille taloudellisen syrjäytymisen näkökulman, jossa ikääntyneen mahdollisuudet päästä tarvitsemiinsa palveluihin ovat kaventuneet, eikä ikääntynyt saa tarvitsemaansa tukea. Sosiaalityöntekijät ovat keskeisessä asemassa kohtaamassa näitä asiakkaita, jotka ovat jääneet palvelujärjestelmän sekä muiden sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle.

lääkäsiin kohdistuva kaltoinkohtelu, joka ilmeni useimmiten taloudellisena hyväksikäyttönä, on ilmiönä hyvin tunnistettava useasta eri gerontologisen sosiaalityön kontekstiin liittyvästä tutkimuksesta (Korpelainen & Zechner 2025; Niemi & Pietilä 2023; Rossi 2025; Tiilikainen & Rossi 2025). Iäkkäisiin kohdistuva kaltoinkohtelu oli ilmiönä hyvin tunnistettavissa myös aiemmin kuvaamassani teoriaosuudessa, joten sen voidaan päätellä olevan valitettavan yleinen ilmiö gerontologisessa sosiaalityössä. Haasteellisen iäkkään kohtaamasta kaltoinkohtelusta tekee se, että kaltoinkohtelija on useimmiten perheenjäsen tai muu läheinen henkilö (Korpelainen & Zechner 2025, 107; Tiilikainen ym. 2025, 82; Rossi ym. 2025, 140).

Tutkimuksissa taloudellinen hyväksikäyttö ilmeni esimerkiksi rahan ottamisena iäkkäältä, tai rahan käytön kontrollointina, (Tiilikainen ym. 2025, 82) sekä lainan ottamisena iäkkään nimiin (Korpelainen & Zechner 2025, 113). Perheen sisäinen taloudellinen hyväksikäyttö on vaikea eettinen haaste, jossa korostuu iäkkään oman itsemääräämisoikeuden, ja mahdollisesti myös autonomian rajoittamisen kysymykset (Rossi ym. 2025, 145). Sosiaalityöntekijä joutuu tällöin pohtimaan sekä asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista, että myös iäkkään hoivan ja huolenpidon tarvetta (Korpelainen & Zechner 2025, 114).

Digitalisaation myötä erilaisten petosten ja huijausten määrä verkossa on lisääntynyt. Iäkkäät ovat haavoittuvassa asemassa taloudellisille petoksille tai huijauksille esimerkiksi internetissä ja sosiaalisessa mediassa. Huijauksen voivat ilmetä iäkkään sosiaaliturvatunnusta hyödyntäen, tai huijauspuheluiden muodossa (Lee ym. 2020, 124–129). Riskitekijöinä taloudelliselle hyväksikäytölle on tunnistettu korkea ikä, naissukupuoli, erilaiset toimintakyvyn rajoitukset, sekä vähäinen sosiaalinen tuki. Myös puutteelliset talouden hallinnan taidot altistavat iäkkäitä ta-

loudelliselle kaltoinkohtelulle. (Korpelainen & Zechner 2025, 105–107). Taloudellisen hyväksikäytön lisäksi iäkkään kaltoinkohtelu saattaa ilmetä hoivapalveluiden rajoittamisena erilaisin tavoin (Rossi ym. 2025, 140).

Perhe- ja läheisverkoston merkitys kasvaa ikääntyessä, koska tuen ja avun tarve lisääntyvät toimintakyvyn heikentymisen myötä. Niemi & Pietilä (2023, 254–255) ovat kuvanneet iäkkäiden perhe- ja läheissuhteita tarkastelemalla tilanteita, joissa iäkäs henkilö oli sekä kaltoinkohtelun kohde, että myös itse väkivallan tekijä esimerkiksi puolisoaan kohtaan. Iäkkäiden läheisyyssuhteissa kuvastuvat kompleksiset perhesuhteet, joissa on havaittavissa esimerkiksi läheisriippuvuussuhde päihteitä käyttävän pariskunnan välillä. Läheisriippuvuussuhde ilmeni esimerkiksi siten, että pariskunnasta toinen kykeni hankkimaan päihteitä, ja käytti tätä kiristyksenä toista kohtaan. Tällöin ikääntynyt oli asemassa, jossa perhesuhteet kuvautuivat sekä iäkästä tukeviksi tekijöiksi, mutta myös haavoittaviksi tekijöiksi.

Gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta merkittäväksi ilmiöksi on tunnistettu iäkkään palveluista kieltäytyminen (Korpelainen & Zechner 2025; Rossi ym. 2025; Soukiala ym. 2023; Tiilikainen ym. 2025). Näissä tilanteissa oli nähtävissä selkeä avun tarve, mutta iäkäs ei ollut halukas ottamaan hänelle tarjottua apua vastaan. Vuorovaikutus iäkkään kanssa jäi tällöin vaillinaiseksi, tai sitä ei ollut ollenkaan. Palveluista kieltäytyvät asiakkaat ohjautuvat usein gerontologiseen sosiaalityöhön, koska muut tahot eivät kykene heitä auttamaan (Tiilikainen ym. 2025, 84).

Myös Rossi ym. (2024, 344) ovat todenneet, että iäkkäät, joilla tuen tarve oli kompleksista, ja kietoutui useaan eri osa-alueeseen, ohjautuivat gerontologiseen sosiaalityöhön. Iäkkään haluttomuus yhteistyöhön ilmeni esimerkiksi niin, että asiakas ei halunnut ottaa sosiaalityöntekijän neuvoja ja ohjeita vastaan, asiakasta ei tavoitettu, tai asiakas ei saapunut sovittuihin tapaamisiin. (Korpelainen & Zechner 2025, 114). Palveluista kieltäytyviä iäkkäitä asiakkaita ei voi jättää suuren avun tarpeen vuoksi heille, vaan heitä on pyrittävä tukemaan ja auttamaan gerontologisen sosiaalityön keinoin. (Soukiala ym. 2023, 272.) Palveluista kieltäytyjillä saattoi olla taustalla sairautentunnottomuutta, eivätkä he tunnistaneet omaa palveluntarvettaan (Rossi ym. 2025, 143).

Eettiset haasteet kietoutuvat useisiin edellä mainittuihin gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden huono-osaisuuden muotoihin. Erityisen vaikeita eettisiä haasteita tulee esiin tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä näkee selkeän avun tarpeen, mutta asiakas itse kieltäytyy avusta. Itsemääräämisoikeuden kysymykset ovat erittäin keskeisiä gerontologisessa sosiaalityössä, jossa iäkkään toimintakykyä heikentävät esimerkiksi muistisairaudet. (Korpelainen & Zechner 2025, 114.) Sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi joutua pohtimaan asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja hoivan ja huolenpidon kysymyksiä silloin, kun asiakas asuu heikoissa asumisolosuhteissa ja haluaa jatkaa asumistaan näin. Tällöin pohdintaan nousee, kunnioitetaanko asiakkaan omaa itsemääräämisoikeutta, vai onko kyseessä iäkkään heitteillejättö. (Rossi ym. 2025, 145.)

Kuten Ylisen (2008) aikaisemmin mainitussa tutkimuksessa on nostettu esiin, sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli iäkkään itsemääräämisoikeuden, osallisuuden, ja arvokkuuden huomioidmisessa ja kunnioittamisessa. Eettisesti hankalissa tilanteissa sosiaalityöntekijä kamppailee erilaisissa ”välitiloissa” asiakkaan, omaisten, kollegoiden, ja palvelujärjestelmän odotusten välimaastossa. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan vahvaa ammatillista osaamista ja eettistä herkkyyttä toimia näissä tilanteissa iäkkään edun ja toiveiden mukaisesti. Kuten myös Seppänen & Koskinen (2022, 453–454) ovat nostaneet esiin, sosiaalityöntekijältä vaaditaan sosiaalityön yleiseen malliin sisältyvää tietämystä sosiaalityön arvoista, sekä tietoa, ja taitoa toimia eettisesti haastavissa asiakastilanteissa.

Iäkkään itsemääräämisoikeuden ja autonomian kysymykset nousivat vahvasti esiin myös tilanteissa, joissa iäkkääseen kohdistui kaltoinkohtelua tai hyväksikäyttöä. Tilanteista teki eettisesti haastavan se, että kaltoinkohtelija oli useimmiten iäkkään perheenjäsen tai läheinen, johon iäkäs tukeutui arjessaan. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan tällöin erityistä ammattitaitoa toimia iäkkään oman edun mukaisesti, sekä puolustaa iäkkään omia oikeuksia ks. (Harbison 2022, 46). Tärkeää on huomioida, että iäkkään hoiva ja huolenpito eivät vaarannu. Sosiaalityöntekijä joutuu toisinaan toimimaan myös asiakkaan omien toiveiden vastaisesti, jos on havaittavissa, että asiakkaan hyvinvointi, turvallisuus, ja etu sitä vaativat.

Niemen & Pietilän (2023, 260) tutkimuksessa nousi esiin huomionarvoinen näkökulma siitä, miten iäkkäiden ylisukupolvinen huono-osaisuus näyttäytyy vanhuudessa. Tutkimuksessa oli

tunnistettu iäkkäiden kokemia sosiaalisia haasteita, kuten esimerkiksi köyhyyttä, päihteiden käyttöä ja syrjäytymistä, joista perheet olivat saattaneet kärsiä vuosikymmenten ajan. Iäkkäät saattoivat kokea häpeää tilanteestaan. Pitkään heikossa asemassa olevat ikääntyneet olivat myös sopeutuneet huono-osaisuuteen. Pitkään jatkuessaan huono-osaisuus saattaa heikentää yhteiskuntaan osallisuutta, lisätä syrjäytymistä, sekä vähentää elämävaiheiden myönteisten siirtymisten kokemuksia ks. (Saari ym. 2020, 16.)

Edellä olen kuvannut iäkkäiden kohtaamia moniulotteisia ja toisiinsa kietoutuneita fyysisiä, psyykkisiä, ja sosiaalisia haasteita. Nämä ilmentävät ikääntyneiden huono-osaisuuden kompleksisuutta, ja tulevat hyvin näkyviksi gerontologisessa sosiaalityön käytännössä. Seuraavassa alaluvussa esittelen gerontologisen sosiaalityön keinoja ja toimintamalleja näiden haasteellisten asiakastilanteiden tukemiseksi.

5.2 Gerontologisen sosiaalityön keinot

Tutkimuskirjallisuuden mukaan gerontologinen sosiaalityö pyrkii vahvistamaan ikääntyneiden hyvinvointia, toimintakykyä ja sosiaalisia suhteita, sekä tukemaan asiakasta haastavissa ja kompleksisissa elämäntilanteissa (Seppänen 2017, 265.) Tässä alaluvussa tarkastelen toista tutkimuskysymystäni: millaisia keinoja ja toimintamalleja tutkimuskirjallisuus tunnistaa gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneiden huono-osaisuuden ehkäisemiseksi ja lievittämiseksi? Kirjallisuuskatsauksen perusteella keskeisinä gerontologisen sosiaalityön keinoina tukea ikääntyneitä asiakasta on tunnistettu huolenpidon ja auttamisen elementit, taloussosiaalityön eri keinot, moniammatillinen yhteistyö, sekä luottamuksen rakentaminen ja pitkäjänteinen työskentely. Myös sosiaalihuoltolain mukaisella erityisellä tuella pyritään vastaamaan vaikeassa ja haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden avun tarpeisiin.

Iäkkään huolenpito erityisesti elämän perusturvan, kuten ruoan, lääkkeiden, asumisen, sekä iäkkään oikeuksien toteutumisen suhteen on keskeinen gerontologisen sosiaalityön keino (Rossi ym. 2024, 343; Soukiala ym. 2023, 273). Huolenpitoa kuvataan myös sosiaalityöntekijän virkavelvollisuuden täyttämisenä, ja sosiaalityön vastuuna (Rossi ym. 2024, 343). Iäkkään huolenpito liittyy useimmiten arjen toimintojen ylläpitoon. Huolenpito edellyttää sosiaalityöltä

nopeaa reagointia tilanteiden ollessa hyvin akuutteja ja iäkkään hyvinvointia vaarantavia. (Korpelainen & Zechner 2025, 111; Soukiala 2023, 273). Yleisimmin gerontologisen sosiaalityön tuki liittyy taloudellisten asioiden hoitamiseen, kuten ruoka-avun antamiseen, asumisen tukemiseen, ja hädän ehkäisyyn (Rossi ym. 2024, 343). Sosiaalityöntekijät ovat havainneet, että työskentelyn painopisteenä on usein akuutit ongelmat, jolloin pitkäjänteiseen suunnitelmalliseen työskentelyyn jää vähemmän aikaa (Soukiala 2023, 277).

Gerontologisessa sosiaalityössä taloudellinen huono-osaisuus on keskeinen ilmiö, ja tätä tarvetta varten taloussosiaalityöllä on keskeinen rooli (Korpelainen & Zechner 2025, 103). Iäkästä tuetaan taloussosiaalityön keinoin arjen mahdollistavilla toimenpiteillä mm. toimeentulotukihakemusten laadinnassa. Lisäksi harkinnanvaraisella toimeentulotuella elämän perusturvan tukeminen erityisesti lääkkeisiin, ravintoon ja vuokratiloihin liittyen, on tärkeä taloussosiaalityön tukikeino. Sosiaalityöntekijät hoitavat myös konkreettisia laskuihin ja ulosottoihin liittyviä asioita, esimerkiksi siirtämällä eräpäiviä, tekemällä maksusuunnitelmia, sekä laittamalla laskuja pankin maksukuoriin. Gerontologisen sosiaalityön keskeisinä taloussosiaalityön keinoina on käytetty asiakkaan välitystiliasiakkuutta, tai edunvalvonnan hakemista, erityisesti pitkäaikaisten taloudellisten haasteiden tukemiseksi. Erilainen neuvonta eri etuuksien hakemisen suhteen on tunnustettu iäkkään toimintakykyä ylläpitäväksi toimenpiteeksi. (Korpelainen & Zechner 2025, 108–112.)

Kuten aiemmin on mainittu, gerontologisella sosiaalityöllä on keskeinen rooli puuttua vanhuusköyhyyden aiheuttamiin haasteisiin, ja tukea iäkästä erilaisissa elämän haasteissa ja kriiseissä (Seppänen & Koskinen 2022, 455). Avun tarve on usein erittäin konkreettista ja käytännönläheistä, taloudellista toimintakykyä tukevaa, sisältäen iäkkäiden ohjausta ja neuvontaa (Korpelainen & Zechner 2025, 113). Tavoitteena on tukea iäkkään omaa toimintakykyä huolehtia taloudellisista asioistaan, ja parantaa hänen taloudellista hyvinvointiaan (Lee ym. 2020, 127; Korpelainen & Zechner, Marshall ym. 2021, 249). Taloudellisen huono-osaisuuden on tunnustettu liittyvän myös muihin sosiaalisiin haasteisiin, joten on tärkeää, että taloudellisia asioita voidaan kohentaa ennen kuin muihin asioihin voidaan puuttua (Korpelainen & Zechner 2025, 116). Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä arviointikykyä, ja asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamista.

Gerontologisessa sosiaalityössä nousee esille moniammatillisuus. Iäkkäiden asiakkaan läheis- ja palveluverkoston kanssa työskentelyn tärkeys korostuu muita sosiaalityön asiakasryhmiä enemmän. Tämän voidaan katsoa johtuvan siitä, että iäkkäällä on usein hoivan ja huolenpidon, sekä omien oikeuksien ja turvallisuuden varmistamisen tarve korkean iän ja heikentyneen toimintakykyyn vuoksi. Iäkkään palvelutarpeen arvioinnissa merkittävä yhteistyötoimija gerontologisen sosiaalityön kanssa on ikääntyneiden asiakas- ja palveluohjaus. Sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajien rooli on keskeinen, koska se määrittää työnjaon erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden osalta. (Rossi ym. 2025, 136.) Ikääntyneen asiakkaan omaiset osallistuvat usein yhteiseen työskentelyyn. Sosiaalityöntekijät joutuvatkin työskentelemään usein erilaisten paineiden ja odotusten alla. (Soukiala 271–272, 2023.)

Iäkkään kanssa työskentelyyn liitetään useimmiten muutoksen tavoittelu. Muutoksen tavoittelu voi kohdistua myös iäkkään omaiseen tai yhteistyökumppanin kanssa työskentelyyn. Tällöin kyseessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa omainen estää ikääntyneeltä jonkun palvelun, josta hänen nähdään hyötyvän. (Soukiala 2023, 276.)

Vanhuspalveluissa ikääntynyt voi saada apua ja tukea tilanteeseensa usealta eri taholta, kuten julkiselta sektorilta, mihin esimerkiksi hyvinvointialueet paikantuvat, yrityksiltä, kolmannelta sektorilta sekä kirkolta, seurakunnista ja muista uskonnollisista yhteisöistä (Rossi ym. 2024, 336). Tämän vuoksi julkisen sektorin ja esimerkiksi seurakuntien ja kolmannen sektorin yhteistyötä ja työnjakoa on tärkeää tarkastella ikääntyneiden huono-osaisuutta kokevien tilanteissa. Rossi ym. (2024, 338–340) tutkimuksen mukaan seurakuntien diakoniatyö nousee keskeiseen rooliin heikossa sosiaalisessa asemassa olevien iäkkäiden tukemisessa. Diakoniatyön tuki suuntautuu niille, joilla on haasteita päästä muiden palveluiden ja tuen piiriin. Diakoniatyö nähdään ennen kaikkea auttamistyönä, jossa korostuu hyvän tekeminen, sekä iäkkäiden tukeminen heidän vaikeissa tilanteissaan. Diakonityö tukee iäkkäitä taloudellisesti erityisesti ruoka-avustuksilla, mutta myös keskustelutuella vaikeisiin asioihin liittyen.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa nousee esiin uskollisten yhteisöjen merkitys vähävaraisten vanhusten keskuudessa. Uskollisten yhteisöjen tuessa korostuu myös iäkkäiden saama hengellinen tuki. (Aday ym. 2023, 253–254; Lee ym. 2020, 129.) Julkisella sektorilla yhteiskunnan

tukema ruoka-apu nähtiin merkittävänä selviytymiskeinoja vähävaraisille ikääntyneille. Perheiden ja läheisten tuki tarjosi toisinaan apua ikääntyneille, mutta haasteeksi nousi se, että myös perheet saattoivat olla vähävaraisia. (Aday ym. 2023, 253.) Kuten aiemmin mainittiin, huono-osaisuutta kokevilla ikääntyneillä ei välttämättä ole ketään läheisiä, jolta voisi saada apua tilanteeseensa. Tällöin uskonnollisen yhteisön tai seurakunnan apu voi olla korvaamattonta.

Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentuminen nähtiin aineistoissa tärkeänä sosiaalityön keinona huono-osaisuutta kokevien ikääntyvien asiakkaiden kanssa työskennellessä. Luottamuksellinen asiakassuhde on edellytyksenä muutostyöskentelylle (Korpelainen & Zechner 2025, 115; Soukiala 2023, 272). Rossi ym. (2024, 345–355) ovat tutkimuksessaan todenneet iäkkään arvokkaan kohtaamisen sekä kuuntelemiseen ja nähdyksi tulemisen kokemusten vahvistavan työntekijän ja iäkkään vuorovaikutussuhdetta, joka on tärkeää muutoskeskustelun pohjana. Gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneen autonomian vahvistaminen sekä voimaannuttaminen nähdään työn tärkeinä tavoitteina, joka korostuu tilanteissa, joissa ikääntynyt kieltäytyy hänelle tarjotusta avusta ja palveluista. (Tiilikainen ym. 2025, 90).

Soukialan ym. (2023, 274–277) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän tehtävään sisältyy toivon ja uusien näkökulmien löytäminen yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakasta pyritään voimaannuttamaan ja valtaistamaan niin, että asiakas itse voisi alkaa työskennellä muutoksen edistämiseksi. Gerontologisen sosiaalityön muutostavoitteet eroavat kuitenkin jonkin verran muiden sosiaalityön asiakasryhmien kanssa tehdyistä tavoitteista. Gerontologisessa sosiaalityössä muutoksia ei aina ole mahdollista saavuttaa, vaan tavoitteena voi olla enemmänkin nykytilanteen ylläpitäminen ja kannattelu, sekä tilanteen etenemisen ja kriisiytymisen estäminen.

Gerontologisessa sosiaalityössä työskennellään usein yhteiskunnan palvelujärjestelmän sekä turvaverkkojen ulkopuolella elävien ikääntyneiden kanssa. Näille ikääntyneille gerontologinen sosiaalityö näyttäytyy usein viimeisinä vaihtoehtona avun saamiselle (Tiilikainen ym. 2025, 90). Sosiaalihuoltolain mukainen erityisen tuen tarve tulee arvioida aina iäkkään sosiaalityön asiakkaan kanssa työskennellessä. Kuten aiemmin teoriaosuudessa mainittiin, erityinen tuki näyttäytyy usein huono-osaisuutta kokevien iäkkäiden tilanteissa, joissa ongelmat ovat komp-

leksisia ja tuen tarvetta voi esiintyä usealla elämän eri osa-alueella. Ikääntyneiden kanssa työskentelevän sosiaalityöntekijän keskeinen työtehtävä on arvioida ketkä iäkkäät ovat erityisen tuen tarpeessa, sekä järjestää näille iäkkäille heidän tarvitsemansa tuen ja palvelut ks. (Sepänen & Koskinen 2022, 454.)

Rossi ym. (2025) ovat tutkineet iäkkäiden erityisen tuen tarpeen määrittymistä, sekä työnjako muiden ikääntyvien parissa työskentelevien ammattiryhmien kanssa. Tutkimustulosten mukaan iäkkäiden erityisen tuen tarpeen taustalla oli nähtävissä erittäin ongelmalliset ja kompleksiset elämäntilanteet, joissa oli tunnistettavissa vaikeita yksittäisiä tilanteita, mutta myös ongelmien kasautumista ja yhteen kietoutumista. Erityisen tuen tarpeeksi oli selkeästi tunnistettu ikääntyneiden kaltoinkohtelu. Myös vaikeat taloudelliset ja asumisen haasteet, sekä päihteidenkäyttö nähtiin ikääntyneiden erityisen tuen tarpeina.

Gerontologisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijän on tärkeää tarkastella iäkkään perhesuhteita, ja havaita mahdollinen taloudellinen hyväksikäyttö, sekä puuttua siihen nopeasti (Lee ym. 2020, 129). Taloudellisen hyväksikäytön tunnistaminen on luokiteltu sosiaalityöntekijän akuutiksi toimenpiteeksi iäkkään auttamiseksi. Ehkäiseväksi keinoksi iäkkään pitkäaikaisissa ja vaikeissa taloudellisissa haasteissa gerontologisessa sosiaalityössä on tunnistettu esimerkiksi edunvalvontailmoituksen vireillepano ja edistäminen (Korpelainen & Zechner 2025, 108–109).

Niemen & Pietilän (2023, 259) tutkimuksen mukaan, palvelutarpeen arvioinnissa oli yksityiskohtaisesti kuvattu ikääntyneen terveydentilaa sekä toimintakykyä, mutta siitä jäi puuttumaan iäkkään perhesuhteiden muutokset, sekä tarpeet. Tutkimuksessa nousi esiin, että iäkkäiden perhesuhteiden merkitykseen tulisi gerontologisessa sosiaalityössä kiinnittää enemmän huomiota. Koska iäkkäiden kokema kaltoinkohtelu ja taloudellinen hyväksikäyttö on yleistä omaisten tai läheisten toimesta, on perhesuhteiden moniulotteinen tarkastelu tärkeä osa iäkkään kanssa työskentelevän sosiaalityöntekijän ammatillista tehtävää arvioinnin aikana.

Erityisen tuen tarpeeseen on liitetty pitkäaikaisen työskentelyn tarve iäkkään asiakkaan kanssa. Iäkkäällä esiintyy tuolloin haasteita usealla eri elämän osa-alueella, ja ne saattavat

vaatia intensiivistä työskentelyä, jossa yksi ongelma ratkaistaan kerrallaan. Aina ei ole mahdollista selvittää, mikä on ongelmien kasautumisen juurisyynä. Voidaankin todeta, että pitkäaikaiset ja kompleksiset haasteet vaativat erityistä palvelua jatkossakin. (Rossi 2025, 124.) Tämä tukee sosiaalihuoltolakiinkin kirjattua ohjeistusta siitä, että erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden sosiaalityöhön voi käyttää enemmän aikaa ja resursseja kuin muiden asiakasryhmien kanssa työskentelyyn vs. (Kuusisto ym. 2021, 421). Kansainvälisessä tutkimuksessa erityinen tuki on liitetty käsitteeseen *complex needs*, kuvaten henkilön monitahoisia ja toisiinsa kietoutuneita tuen tarpeita, sekä useiden eri palveluiden tarvetta. Käsitteen on katsottu viittaavan myös siihen, että tuen tarpeeseen vastaaminen on erityisen haasteellista. (Rossi ym. 2025, 136–137.)

Sosiaalityöntekijän virkavelvollisuuksiin kuuluu iäkkään asiakkaan auttaminen, ja joskus tilanteet vaativat pitkäjänteistä työskentelyä, ja asiakkaan tavoittamista hänen kotoaan useaan kertaan (Rossi ym. 2024, 343). Gerontologisessa sosiaalityössä oli tunnistettu nopeaa toimintaa vaativia akuutteja toimia, sekä pitkäjänteistä, neuvottelevaa työskentelyä erityistä tukea tarvitsevien ikääntyneiden asiakkaiden kanssa. Keskiöön nousee sosiaalityöntekijän ammatillinen arvio siitä, minkälaisin keinoin asiakasta voidaan tukea ja auttaa, ja miten toimia, jos asiakas kieltäytyy hänen tarvitsemastaan palvelusta. Tällöin pohdintaan nousee vaikeat eettiset kysymykset siitä, mihin asti ikääntynyt on kykenevä päättämään omista asioistaan, ja milloin niihin täytyy sosiaalityöntekijän virkavelvollisuuden myötä puuttua. Neuvottelu asiakkaan kanssa korostui erityisen haastavissa tilanteissa. Neuvotteluun voidaan katsoa sisältyvän myös suostuttelu asiakkaan hyvinvoinnin edistämiseksi, erityisesti jos työntekijän ja asiakkaan tavoitteet ja tarpeet eroavat toisistaan (Rossi ym. 2024, 343).

Kirjallisuuskatsauksen perusteella gerontologisella sosiaalityöllä on erilaisia keinoja ja toimintamalleja ikääntyneen huono-osaisuutta kokevan tukemiseksi ja auttamiseksi. Keskeisimmiksi auttamiskeinoiksi nousevat iäkkään perusturvallisuuden, kuten ravinnon, lääkkeiden saannin, ja asumisen varmistaminen. Sosiaalityön työnmenetelmistä erityisesti taloussosiaalityöllä on suuri rooli köyhyyttä ja taloudellisia haasteita kokevien iäkkäiden tukemisessa. Iäkkäiden huono-osaisuuden tukemiseen vastataan myös pitkäjänteisellä ja moniammatillisella työskentelyllä, johon sisältyy usein suostuttelun ja neuvottelun elementit. Vaikeassa ja haavoittuvassa

asemassa olevia ikääntyviä tuetaan erityisellä tuella, jolloin heidän kompleksiseen tukensa tarpeeseen pystytään vastaamaan tehokkaammin.

5.3 Rakenteellinen näkökulma huono-osaisuuden taustalla

Huono-osaisuus liitetään yhteiskunnalliseen keskusteluun, koska se kuvaa henkilöiden sosioekonomisen aseman eroja yhteiskunnassa. Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta onkin tärkeää tunnistaa huono-osaisuutta aiheuttavia mekanismeja, jotta heikompien asemaan voidaan yhteiskunnallisesti puuttua tehokkaammin (Ohisalo ym. 2016, 443). Tässä alaluvussa kuvaan yhteiskunnallisia ja rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat tunnistettavissa ikääntyvien kokemien huono-osaisuuden eri ilmentymien taustalla, sekä gerontologisen sosiaalityön käytännöissä. Heikossa sosiaalisessa asemassa olevien, huono-osaisuutta kokevien ikääntyvien tilanteissa on nähtävissä yhteiskunnallisia reunaehtoja, jotka saattoivat estää iäkkään palveluihin pääsyn, tai sopivaa palvelua ei löytynyt. Ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluiden saamista heikensi myös palvelujärjestelmän monimutkaisuus ja digitalisaation tuomat muutokset. Organisaatioiden ajankohtaiset resurssi- ja säästöpainet sekä ikääntyvien palveluihin kohdistuva ikäsyrijintä nousivat myös esiin tutkimustuloksissa merkittäviä rakenteellisina tekijöinä.

Aineistosta nousi esiin, että osa iäkkäistä oli haluttomia ottamaan heille tarjottuja palveluita vastaan, vaikka heidän oli ammattilaisten osalta arvioitu hyötyvän kyseisistä palveluista. Esiin nousi myös tilanteita, jolloin iäkäs ei ymmärtänyt eri tukijärjestelmiä tai niihin liittyvien etuuksien hakemista palvelujärjestelmän monimutkaisuuden vuoksi. Osa ikääntyneistä ei halunnut edes hakea mitään tukia, vaikka niille nähtiin selkeä tarve. (Korpelainen & Zechner 2025, 114.)

Suomessa palvelujärjestelmä on digitalisoitunut nopeaan tahtiin viime vuosina. Aineistoissa oli näkyvissä kuvauksia siitä, että iäkkäillä oli vaikeuksia saada tarvittavia palveluja digitalisaation vuoksi (Rossi 2025, 141: Tiilikainen ym. 2025, 91–92). Ikääntyneillä ei ollut taitoja tai resursseja käyttää digitaalisia laitteita, ja tämä tulisi ottaa huomioon suunnitellessa ikääntyneiden palveluita. Tutkimuksessa oli viitteitä siitä, että digitalisaation ulkopuolelle jääminen lisää

iäkkään syrjäytymisen riskiä myös muilla elämän osa-alueilla. Digitalisaation avulla iäkkäät voisivat ylläpitää myös sosiaalisia suhteitaan ja vuorovaikutusta tuttavien kanssa, ja heille tulisi tarjota tähän halutessaan enemmän tukea. (Tiilikainen ym. 2025, 91–92.)

Toisaalta kanadalaisessa tutkimuksessa COVID 19-pandemian ajalta nousi esiin tilanteita, joissa joukko ikääntyneitä koki puhelinyhteyksien ja digitaalisten yhteyksien helpottavan ja lisäävän vuorovaikutusta kauempana asuvien sukulaisten ja tuttavien kanssa. Osa ikääntyneistä oli oppinut käyttämään esimerkiksi sähköpostia ja sosiaalista mediaa yhteydenpitoon. Tämä tutkimustulos kumoaa niitä aiemmin asetettuja käsityksiä siitä, että ikääntyneet eivät osaa käyttää digitaalista teknologiaa. (Soulières & Charpertier 2022, 670.) Tästä voidaan päätellä, että ne ikääntyneet, joilla on valmiuksia käyttää digitaalista teknologiaa hyötyvät siitä, koska he voivat käyttää digitaalisia laitteita sosiaalisten suhteiden ylläpitoon sekä asioiden hoitamiseen. Kuitenkin ne ikääntyneet, joilla näitä taitoja tai resursseja ei ole, saattavat ajautua epätasa-arvoiseen asemaan, ja heidän asemansa yhteiskunnassa osallisena jäsenenä heikentyy entisestään. Kuten Saari ym. (2020, 16) on todennut, sosiaalisen etäisyyden kasvuun vaikuttavat rakenteellisesti eri asemassa olevien ihmisten mahdollisuudet toimia aktiivisina yhteiskunnan jäseninä. Tärkeää olisi, että palvelujärjestelmä ja taloudellinen toimintaympäristö olisi sellainen, että toimintakyvyn haasteita kokeva ikääntynyt kykenisi siinä toimimaan (Korpelainen & Zechner 2025, 116).

Ikääntyneet, jotka oli määritelty erityistä tukea tarvitseviksi, eivät Rossin ym. (2025, 141) tutkimuksen mukaan saaneet heille tarpeellisia palveluja, koska palvelut oli suunnattu nuoremille asiakasryhmille. Haaste tuli esiin erityisesti erilaisia asumispalveluja järjestäessä. Tästä voi päätellä, että palvelujärjestelmä ei tunnista kaikkia ikääntyneiden palvelujen tarpeita, jolloin heidän oikeutensa saada heille kuuluvaa palvelua ei toteudu. Palvelujärjestelmä ei täten vastaa erityistä tukea tarvitsevan ikääntyneen palvelutarpeisiin. Palveluihin pääsyn esteenä saattoi olla myös asuminen syrjäseudulla kaukana palveluista. Esiin nousi myös tilanteita, jolloin asiakkaalle sopivaa palvelua ei löytynyt. Kun sopiva palvelu lopulta löytyi, ei asiakas halunnut enää ottaa sitä vastaan viranomaisiin kohdistuvan luottamuksen heikentymisen vuoksi.

Ikääntyneeltä saatettiin evätä palveluita myös hänen oman toimintansa vuoksi, joka saattoi olla alkoholin käytöstä tai aggressiivisuudesta johtuvaa. Sujuva yhteystyö eri viranomaistahojen ja ammattilaisten kesken on tunnistettu erittäin tärkeäksi asiakkaalle eri palveluita tarjottaessa. (Tiilikainen ym. 2025, 84–85). Aineistossa nousi esiin julkisen sektorin pyrkimykset vastuun siirtämisestä kolmannelle sektorille tai diakoniatyöhön (Rossi 2024, 334–355). Myös palvelujärjestelmän vastuun siirtäminen ikääntyneen läheisille oli tunnistettavissa, vaikka sosiaalityössä oli havaittu, että iäkkään perhesuhteissa vakaviakin haasteita (Niemi & Pietilä 2023, 256).

Tiilikaisen ym. (2025, 87–88) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kuvasivat havainneensa ikäsyrynnän esiintymistä yhteiskunnassa politiikan ja palveluiden tasolla. Ikäsyryntä ilmeni ikäihmisten vaikeutena saada tarvitsemiaan palveluita. Ikäsyrynnän katsottiin liittyvän enemmänkin rakenteiden tasoon ja resursseihin, kuin syrjintään yksittäisen ammattiryhmän osalta. Ikääntyvien asiakkaiden tarpeet osattiin määritellä lääketieteen- ja terveydenhuollon keinoin, mutta sosiaaliset haasteet ja sosiaalityön tarve jäi usein tunnistamatta. Ikäsyryntä saattaa täten lisätä ikääntyneiden moniulotteista syrjäytymistä, ja vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa osallistua yhteiskunnan toimintoihin.

Sosiaalihuollon palveluiden organisoinnissa ja työnjaossa on tunnistettu eroja eri puolella Suomea. Kaikissa asiakas- ja palveluohjauksen yksiköissä ei ollut sosiaalityöntekijän resurssia käytettävissä. Tämän vuoksi myös erityisen tuen tarpeen määrittelyssä on eroavaisuuksia, ja tästä käytiin neuvottelua työntekijöiden kesken. (Rossi 2025, 114.) Sosiaalityöntekijän työskentely erittäin haastavien asiakastilanteiden parissa vaatii ammatillisen osaamisen lisäksi riittäviä resursseja ja organisaation tukea työn jatkuvuuden edistämiseksi (Tiilikainen ym. 2025, 90). Resurssien puute nousi esiin myös Rossin (ym. 2025, 145) tekemässä tutkimuksessa. Ajankohtaisesti organisaatioissa on meneillään huomattaviakin säästöpaineita, joiden myötä saattaa tulla tilanteista, joissa erityisen tuen tarpeisten sosiaalityön asiakkaiden tuen tarvetta ei välttämättä luokitella sosiaalihuoltolain mukaisesti. Tällöin iäkkään tarvitsema erityinen tuki ja palvelut eivät toteudu asianmukaisesti. Jos lain noudattaminen vaarantuu edellä mainittujen resurssien puutteiden vuoksi, voidaan tätä pitää sekä rakenteellisesta näkökulmasta, että sosiaalityön asiakkaan näkökulmasta huolestuttavana.

Sosiaalityöntekijän työtehtäviin kuuluu aina rakenteellisen sosiaalityön näkökulma, jolloin työntekijä pyrkii omalla toiminnallaan vaikuttamaan työn kehittämiseen ja rakenteisiin, sekä tuomaan työssään havaitsemiaan epäkohtia esille. Epäkohtia voi esiintyä palvelujärjestelmässä itsessään, tai yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sosiaalityöntekijät tunnistivat rakenteellisen sosiaalityön merkityksen, mutta kiireen vuoksi ei siihen käytännön sosiaalityössä useinkaan jäänyt aikaa. (Soukiala ym. 2023, 272.) Anneli Pohjolan (2016, 108) mukaisesti, sosiaalityöltä vaaditaankin yhä enemmän osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ammatillisen osaamisen lisäksi sosiaalityöntekijällä täytyy olla riittävä organisaation tuki, jotta hän kykenee toimimaan iäkkäiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Sosiaalityöntekijän on tärkeää muistaa myös huolehtia omasta jaksamisestaan, hyvinvoinnistaan, sekä ammatillisesta osaamisestaan, jotta hän on kykenevä auttamaan vaikeassa asemaassa olevia asiakkaita. (Soukiala 2023, 272–273.)

Byrokraatiatyö on liitetty yleisesti sosiaalityöhön, ja se sisältyy vahvasti myös gerontologiseen sosiaalityöhön. Työntekijä toimii tällöin organisaation asettamien sääntöjen ja ohjeistusten mukaisesti, jossa keskeisenä elementtiä on päätökset ja dokumentoinnit. Tällöin myös sosiaalityön asiakkaalta vaaditaan tiettyä taloudellisen hallinnan kykyä. Asiakkaihin kohdistuu vastuuttamista, jotta he kykenevät toimittamaan esimerkiksi pyydetty tositteet hakemuksen liitteeksi. Asiakkaiden vastuuttaminen on korostunut tässä ajassa, kun taloudellinen tilanne yhteiskunnassamme on niukka. Byrokraatiatyö ei liity pelkästään sosiaalityöhön, vaan myös järjestöt ja kolmas sektori joutuvat yhä enemmän punnitsemaan kuka saa apua, ja millä ehdoilla sitä myönnetään. (Rossi ym. 2025 346–347.)

lääkkäiden perhesuhteita tarkastelevassa tutkimuksessa oli havaittu huono-osaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Ikääntynyt saattoi kokea häpeää tilanteestaan, ja oli myös tottunut omaan tilanteeseensa. Palvelujärjestelmän tasolla tätä saatettiin normalisoida, ja oli nähtävissä yksilön ongelman korostamista yhteiskunnallisen ongelman sijaan. Palvelujärjestelmä ei kyennyt vastaamaan näihin kasautuneisiin, ja pitkään jatkuneisiin ylisukupolvisiin haasteisiin. Iäkkäiden kokema epäluottamus palvelujärjestelmään kohtaan saattoi aiheuttaa sen, että iäkäs ei ottanut sen vuoksi hänelle tarjottua apua vastaan. (Niemi & Pietilä 2023, 260.)

Kirjallisuuskatsauksen perusteella ikääntyvien kokeman huono-osaisuuden taustalla on tunnistettavissa useita yhteiskunnallisia ja palvelujärjestelmässä olevia reunaehtoja, joiden vuoksi iäkäs ei saa tarvitsemaansa palvelua. Palvelujärjestelmän monimutkaisuus, ikään liittyvät rajoitteet sekä alueelliset erot tuovat näkyväksi sen, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ikääntyneet saattavat jäädä tarvitsemiensa palveluiden ulkopuolelle.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä kirjallisuuskatsauksessa tavoitteenani oli tunnistaa ikääntyneiden sosiaalityön asiakkaiden huono-osaisuuden taustalla olevia ilmiöitä, sekä gerontologisen sosiaalityön keinoja ja toimintamalleja näiden haasteiden parissa. Kirjallisuuskatsauksen aineistona käytin 10 kotimaista ja ajankohtaista vertaisarvioitua tutkimusartikkelia, joita analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysissa muodostin kolme erillistä tuloslukua, jossa kuvasin ikääntyneiden huono-osaisuuden ilmentymiä ja riskitekijöitä, gerontologisen sosiaalityön keinoja, sekä ikääntyneiden huono-osaisuuden ja gerontologisen sosiaalityön taustalla vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä.

Tutkimustulokset tekevät näkyväksi sen, että gerontologisessa sosiaalityössä kohdataan useita erilaisia kompleksisia ilmiöitä, joissa iäkkään kohtaamat ongelmat näyttävät kasvautuvina ja moniulotteisina. Tutkimustulokset tukevat vahvasti aiempaa teoriakirjallisuutta, ja käsitystä iäkkäiden huono-osaisuuden ja köyhyyden ilmentymistä. Teoreettinen viitekehys huono-osaisuudesta ja köyhyydestä kuvautui monipuolisesti tutkielmassa käytettävässä aineistossa, kuvastaen ilmiöiden monimuotoisuutta. Sosiaalityöntekijät tunnistavat hyvin ikääntyneiden huono-osaisuutta, mutta on tunnistettu, että siihen kytkeytyy vahvasti myös yhteiskunnalliset ja organisaation reunaehdot. Gerontologinen sosiaalityö näyttää usein nopeasti reagoivana tilanteiden ollessa hyvin akuutteja, jolloin suunnitelmalliselle ja pitkäjänteiselle sosiaalityölle saattoi jäädä vähemmän aikaa. Erityisen tuen tarpeen määrittely ja erityisen tuen tarjoaminen nousivat keskeiseksi osaksi gerontologisessa sosiaalityössä työskentelevän sosiaalityöntekijän työnkuva.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että iäkkäiden kokeman huono-osaisuuden taustalla vaikuttavat vahvasti ajankohtaiset sosiaalipoliittiset päätökset, sekä ajankohtainen sosiaali- ja palvelujärjestelmä, ja sen organisoituminen. Viime vuosina muutokset palvelujärjestelmässä ovat olleet historiallisia SOTE-uudistuksen ja hyvinvointialueiden muodostumisen myötä. Palvelujärjestelmän muutosten myötä heikossa sosiaalisessa asemassa olevien ikääntyneiden tilanteet ovat saattaneet heikentyä entisestään, koska he eivät ole päässeet tarvitsemiensa palveluiden piiriin. Digitalisaatio, ja sen käytön haasteet aiheuttavat syrjäytymistä monille ikääntyneille. Palvelujärjestelmän haasteeksi nousee se, miten huono-osaisuutta kokevat iäkkäät

voitaisiin paremmin tavoittaa, ja saada palvelujen piiriin. Ikääntyneet, joilla on erilaisia toimintakyvyn haasteita, tarvitsevat vaihtoehtoisia palveluja digitalisaation rinnalle, ja usein konkreettista kasvokkain tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa. Tutkimustulosten perusteella on nähtävissä tarvetta lisätä esimerkiksi kolmannen sektorin toimintaa, kuten matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapisteitä, vapaaehtoistoimintaa, sekä etsivää vanhustyötä.

Tutkimustulosten mukaan palvelujärjestelmän muutokset koskettavat vahvasti gerontologista sosiaalityötä, ja sen organisoitumista hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden toiminnassa on eroja, jonka vuoksi eri puolella asuvien iäkkäiden palveluihin pääsy on vaihtelevaa. Tärkeänä havaintona nousee esiin, että gerontologisesta sosiaalityöstä on alkanut muotoutua oma erityisalueensa gerontologisen sosiaalityön yksiköiden myötä, ja sen merkitys tunnustetaan laajemmin. Edelleen gerontologisen sosiaalityön roolia on syytä korostaa erityisesti moniammatillisessa työskentelyssä muiden tahojen kanssa, jotta se ei jää terveystalouteen jalkoihin. Iäkkään sosiaalista toimintakykyä sekä sosiaalisten suhteiden merkitystä ei tule sivuuttaa ikääntyneen palvelutarvetta arvioidessa. Palvelutarpeen arvioinnissa moniammatillinen yhteistyö on tärkeää, jota tulee tulevaisuudessa edelleen organisaatiotasolla vahvistaa.

Tutkimustuloksissa nousee vahvasti esiin iäkkäiden taloudellisen köyhyyden vaikutukset huono-osaisuuden taustalla. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen nousee keskeisenä havaintona esiin gerontologisen sosiaalityön keinona. Vaikka välttämättä vanhuusköyhyys ja siihen liittyvät taloudelliset haasteet eivät pelkästään aiheuta iäkkään huono-osaisuutta, on köyhyyttä kokevalla ikääntyneellä riski myös muihin huono-osaisuutta aiheuttaviin psyykkisiin ja sosiaalisiin haasteisiin. Iäkkäiden taloudellista toimintakykyä tulee vahvistaa, koska se heikentyy usein iän myötä (Korpelainen & Zechner 2025, 116). Gerontologisella sosiaalityöllä on tässä tärkeä rooli, ja käytössään monia erilaisia taloussosiaalityön keinoja tukea ikääntyntä asiakasta. Tulevaisuudessa väestön ikääntymisen myötä tarve erityisesti kotiin vietäville sosiaalityön- ja ohjauksen palveluille varmasti lisääntyy. Tämä nostaa esille gerontologisen sosiaalityön resurssien tarpeen uudelleen määrittelyyn.

Tutkimustuloksissa nousee hyvin selkeästi esille iäkkäisiin kohdistuva taloudellinen kaltoinkohtelu, ja siitä aiheutuva huono-osaisuus. Taloudellinen kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö ovat

yleisiä ilmiöitä, joiden vuoksi ikääntyneen tilanne tulee gerontologisen sosiaalityön tietoisuuteen ja ikääntyneellä on suurta avun tarvetta. Taloudellista kaltoinkohtelua kokevat iäkkäät eivät välttämättä ole vähänvaraisia ikääntyneitä, vaan päinvastoin, heillä saattaa olla huomattavaakin varallisuutta. Huono-osaisuus ilmiönä, sekä gerontologisen sosiaalityön keinot voivat siis kohdistua myös hyvin toimeentuleviin ikääntyneisiin, vaikkakin pääpaino gerontologisessa sosiaalityössä on vähävaraisten huono-osaisuutta kokevien ikääntyneiden tukemisessa. Kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön tunnistamisessa korostuu iäkkään kokonaistilanteen monipuolinen tarkastelu ja arviointi, johon sisältyy vahvasti myös ikääntyneiden läheisverkoston kartoittaminen.

Tutkimustulokset nostavat esiin, että gerontologisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulisi tunnistaa työn kautta havaitut epäkohdat ja puutteet, koskivat ne sitten asiakastyötä, palvelujärjestelmää, tai laajemmin yhteiskuntaa. Näiden epäkohtien eteenpäin vieminen on tärkeä osa rakenteellista sosiaalityötä ja vaikuttamista, johon jokaiselle virassa toimivalla sosiaalityöntekijällä on lakisääteinen velvollisuus. Rakenteellisen sosiaalityön tehtävä on vahvistaa ihmisten yhdenvertaisuutta, oikeudenmukaisuutta, ja osallisuutta yhteiskuntaan. Sosiaalityön tulisi myös tuoda kuuluvammin omaa rooliaan ja tavoitteitaan palvelujärjestelmässä näkyväksi, ja tuoda niitä esiin poliittiseen keskusteluun. (Pohjola 2017, 31–33.) Rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalisen raportoinnin keinoin sosiaalityö voi olla vaikuttamassa esimerkiksi palvelujärjestelmän haasteisiin sekä sosiaalipoliittisiin päätöksiin.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä yhteiskunnassamme olevan eriarvoisuutta, jossa ikääntyneet huono-osaisuutta kokevat jäävät yhteiskunnan palvelujen ja tukiverkostojen ulkopuolelle, ja kokevat syrjäytymisen kokemuksia. Tämä on hyvin nähtävissä Kirsi Juhilan (2006, 53) kuvaus siitä, että syrjäytyneet kokevat vähemmän yhteiskunnan erilaisia osallisuuden muotoja kuin enemmistö kansalaista. Samoja havaintoja nousi esiin myös yhdysvaltalaisista tutkimuksista. Tässä on nähtävissä piirteitä uusliberalistisesta ajattelumallista, jossa painotetaan yksilön oman toimintaa ja vastuuta rakenteellisten ongelmien sijaan. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta on erityisen tärkeää, että iäkkäät erityisen tuen tarpeessa olevat sosiaalityön asiakkaat saavat omatyöntekijäkseen lain mukaisesti sosiaalityöntekijän, jolla on koulutuksen myötä osaamista työskennellä tämän vaativan asiakasryhmän kanssa. Vaarana on, että tämä sivuutetaan ajankohtaisten organisaatioiden säästö- ja resurssipaineiden vuoksi. Sosiaalityön

ydintehtävä on toimia asiakkaan eduksi, joten myös palvelujärjestelmän pitäisi olla tätä tavoitetta tukeva (Pohjola 2017, 20). Erityisen tuen määritelmään ja kriteereihin olisi tärkeää kiinnittää hyvinvointialueille vielä tarkemmin huomiota, jotta kaikki asukkaat saisivat tasavertaisesti samoja palveluja SOTE-integraation tavoitteiden mukaisesti.

Julkisen talouden heikentyminen ja hintojen nousu koskettavat myös ikääntyneitä. Vaikka eläkeläiset ovat vauraampia kuin koskaan aiemmin, tuloerot ovat huomattavia eläkeläisten välillä (Korpelainen & Zechner 2025, 104). Iäkkäiden toimeentuloa ovat vaikeuttaneet nousseet elämisen peruskustannukset, sekä terveydenhuolto- ja hoivapalvelujen kustannukset. Vähävaraiset iäkkäät saattavat jättää esimerkiksi kotiin vietäviä kotihoidon palveluita ottamatta, koska varat eivät siihen riitä. Hyvinvointialueilta myönnettävä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki ovat vain tilapäisiä ja usein kertaluonteisia ratkaisuja taloudellisiin haasteisiin. Palvelujärjestelmän tulisi vastata ikääntyneiden palveluntarpeisiin siten, että myös pieniä eläketuloja saavilla olisi niitä mahdollisuus käyttää.

Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että haavoittuvassa asemassa olevat ikääntyneet eivät kykene itse puolustamaan omia oikeuksiaan, tai eivät kykene hankkimaan itselleen tarvittavaa apua tai palveluita. Sosiaalityöntekijän rooli nousee tässä merkittäväksi. Sosiaalityö on iäkkäiden kanssa työskennellessä erittäin vaativaa asiantuntijatyötä, jossa korostuu eettisen näkökulman osaaminen. Gerontologisessa sosiaalityössä eettistä harkintaa vaativat tilanteet ovat päivittäisiä erityisesti ikääntyneen itsemääräämisoikeuteen ja autonomiaan liittyen. Eettinen osaaminen korostuu tässä sosiaalityön asiakasryhmässä iäkkäiden olleessa hyvin haavoittuvaisia. Sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa on tärkeää edelleen vahvistaa eettistä osaamista. Eettisen näkökulman ja erityisesti eettisen stressin aiheuttama kuormittuneisuus tulisi paremmin tunnistaa gerontologisen sosiaalityön yksiköissä, jotta sosiaalityöntekijät eivät jää tämän kuormitustekijän kanssa yksin.

Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, jossa aineistona on kohtuullinen määrä ajankohtaisia tutkimuksia iäkkäiden huono-osaisuudesta. Huono-osaisuus on käsitteenä ja ilmiönä laaja, joten tämä tutkielma ei tuo varmastikaan esille kaikkia huono-osaisuuden eri ilmentymiä ja sosiaalityön keinoja. Tutkimustulokset antavat kuitenkin suuntaa huono-osaisuuden ilmen-

tymille sekä sosiaalityön toimintamalleille työskennellä näiden haasteiden parissa. Huomionarvoista on, että huono-osaisuutta on tarkastelu tässä tutkielmassa hyvinvointivaltion kontekstissa, jossa se näyttää hyvin erilaisena kuin vaikka kehittyvissä maissa. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista saada lisää tietoa eri gerontologisen sosiaalityön työmenetelmistä, sekä niiden vaikuttavuudesta iäkkäiden kanssa työskennellessä. Olisi tärkeää myös saada heikossa asemassa olevien iäkkäiden omaa ääntä ja mielipiteitä näkyväksi.

Lopuksi haluan vielä koota yhteen tämän tutkielmaprosessin kautta oppimaani. Tutkielman kirjoittaminen on ollut antoisa prosessi. Aihe valikoitui itselleni lopulta melko helposti, koska sosiaalityön perinteiset tutkimuskohteet ovat itseäni kiinnostavia. Sosiaalityön kohderyhmänä iäkkäät asiakkaat olivat luonteva valinta oman työni vuoksi, joka on lisännyt kiinnostustani vahvistaa osaamistani gerontologisessa sosiaalityössä. Tutkielman tekoprosessissa itselleni haastavin vaihe oli löytää ja rajata kirjallisuuskatsaukseen soveltuva aineisto, mutta lopulta löysin mielestäni melko kattavan aineiston, josta sain monipuolisesti vastauksia tutkimuskysymyksiini. Kirjallisuuskatsaus voi vaikuttaa aluksi helpolta tutkimusmenetelmältä, mutta kokonaisuudessaan sen tekeminen on kuitenkin melko vaativa ja työläs prosessi. Analyysin avulla sain monipuolisesti vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimustuloksissa minua yllätti se, miten paljon rakenteelliset ja yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat huono-osaisuutta kokevien ikääntyneiden tilanteisiin ja palveluihin pääsemiseen.

Iäkkäiden huono-osaisuus on itselleni käytännön sosiaalityöstä tuttu teema, mutta tämän tutkimusprosessin aikana käsitykseni huono-osaisuuden käsitteestä ja sen eri ilmentymistä laajeni. Ymmärrykseni syveni siitä, miten keskeisessä asemassa gerontologinen sosiaalityö on tukemassa huono-osaisuutta kokevia ikääntyviä. Gerontologisen sosiaalityön tuki on usein se viimeisin vaihtoehto, kun iäkäs ei saa mistään muualta apua. Tämän vuoksi gerontologisen sosiaalityön asiantuntijuus ja rooli ovat merkittäviä, kun tarkastellaan haavoittuvassa asemassa huono-osaisuutta kokevien ikääntyneiden asiakkaiden tilanteita. Toivonkin, että voisin jatkossa omassa työssäni panostaa enemmän rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen.

Lähteet

- Aday, Ronald H & Wallace, Brandon, J & Jones, Sandra C & Pogacsnik, Amber R & Leifker, Kimberly F & Kibe-Pea, Ewa W (2023) Understanding the experiences of food insecurity in older adult households. *Journal of gerontological social work* 66 (2), 239–262. <https://doi.org/10.1080/01634372.2022.2098443>.
- Ahonen, Kati & Kuivalainen, Susan & Liukko, Jyri & Nivalainen Satu & Palomäki, Liisa-Maria & Polvinen, Anu (toim.) *Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista*. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2018.
- Alastalo, Hanna & Vainio, Suvi & Sarivaara, Sofia: *Vanhuspalvelujen tila 2016*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2016. <https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelujen-tila-2016>.
- Elo, Satu & Kajula, Outi & Tohmola, Anniina & Kääriäinen, Maria. *Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen* (2022) *Hoitotiede*, 34 (4), 215–225.
- Eskelinen, Niko & Sironen, Jiri (2017) *Köyhyys– Syitä ja seurauksia*. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Kuopio: Grano. <https://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2013/04/Koyhyys-syita-ja-seurauksia-2017.pdf>. Viitattu 20.9.2025.
- Grenier, Amanda & Sussman, Tamara (2022) *Poverty and late-life homelessness*. Teoksessa Sandra Torres & Sarah Donnelly (toim.) *Critical gerontology for social workers*. Bristol: Policy Press, 66–80.
- Haapola, Ilkka & Karisto, Antti & Seppänen, Marjaana (2012). *Ikääntyvien köyhyys ja sen heijastumat hyvinvointiin*. Teoksessa *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*, toim. Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen. Kuopio: UNIpress, 275–300.
- Harbison, Joan R. (2022) *Human rights and older people*. Teoksessa Sandra Torres & Sarah Donnelly (toim.) *Critical gerontology for social workers*. Bristol: Policy Press, 35–50.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Isola, Anna-Maija & Suominen, Esa. (2016) *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into Kustannus.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) *Huono-osaisuus ja köyhyys perheissä*. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 7–37.
- Kangasniemi, Mari & Utriainen, Kati & Ahonen, Sanna-Mari & Pietilä, Anna-Maija & Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva (2013) *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon*. *Hoitotiede* 25 (4), 291–301. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128286/77409>. Viitattu 9.10.2025
- Karvonen, Sakari & Salmi Minna (2016) *Lapsiperheköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Työpaperi 30/2016. Terveyden -ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1. Viitattu 2.10.2025.
- Korpelainen, Anne & Zechner, Minna (2025) *Ikääntyneiden parissa tehtävä taloussosiaalityö*. *Gerontologia* 39 (2), 103–119. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.148020>.
- Koskinen, Simo (2007). *Gerontologisen sosiaalityön muotoutuminen: kansainvälisiä ja kansallisia kehityslinjoja*. Teoksessa Marjaana Seppänen, Teppo Kröger, Antti Karisto & Sinikka Hakonen (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä ja sosiaalityön tutkimuksen seura. Jyväskylä: PS-kustannus, 19–32.

- Kröger, Teppo & Karisto, Antti & Seppänen, Marjaana (2007). Sosiaalityö vanhuuden edessä. Teoksessa Marjaana Seppänen, Teppo Kröger, Antti Karisto & Sinikka Hakonen (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–18.
- Kuusisto, Katja & Ekqvist, Eeva & Kalliomaa-Puha, Laura (2021) Erityistä tukea tarvitsevat päihitteitä ongelmallisesti käyttävät asiakkaat sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Yhteiskuntapolitiikka 86 (4). 419–430.
- Lapin yliopisto 2025: Eettiset periaatteet ja ennakoarviointi. <https://ulapland.fi/tutkimus/vastuullinen-tutkimus/eettiset-periaatteet-ja-ennakoarviointi/>. Viitattu 9.1.2026.
- Lee, Kathy & Weizhou, Tang & Jones, Sarah & Xu, Ling & Cong, Zhen. The Money Smart for Older Adults Program: a qualitative study of the participants' financial well-being (2020) Journal of gerontological social work 64 (2), 120-134. <https://doi.org/10.1080/01634372.2020.1814477>.
- Mannila, Margit (2021). Kirjallisuuskatsaus opinnäytetyön muotona. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202102114568>. Viitattu 10.11.2025.
- Marshall, Gillian J & Bayaz-Ozturk, Gulgun & Kahana, Eva & Gallo, William T. & Seghal, Ashwini. Dynamics of financial hardship in the United States: Health and Retirement Study 2006–2016 (2022) Journal of Gerontological Social Work, 65 (3), 241-251. <https://doi.org/10.1080/01634372.2021.1953662>.
- Milne, Aulinson (2022) The lifecourse and old age. Teoksessa Sandra Torres & Sarah Donnelly (toim.) Critical gerontology for social workers. Bristol: Policy Press 19–34.
- Montgomery, Lorna & Carney, Gemma M (2022) Elder abuse. Teoksessa Sandra Torres & Sarah Donnelly (toim.) Critical gerontology for social workers. Bristol: Policy Press 130–145,
- Myller, Terhi (2024) Geronomien ja gerontologisten sosiaalityöntekijöiden osaamiskäsityksiä: "Molempia tarvitaan". Gerontologia 38 (4), 350–357. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.147785>.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho. Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa Juho Saari & Mikko Niemelä (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kansaneläkelaitos. Tutkimusosasto. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2013: 6–21.
- Niemi, Mia & Soukiala, Tiina & Rossi, Eeva & Hirvonen, Jenna & Ruotsalainen, Suvi & Korpelainen, Anne & Kinni, Riitta-Liisa & Skaffari, Pia & Pietilä, Ilkka & Tiilikainen, Elisa & Zechner, Minna & Seppänen, Marjaana (2021) Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. Gerontologia, 35 (3), 204–209. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>.
- Niemi, Mia & Pietilä, Ilkka (2023) Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden asiakirjoissa. Gerontologia 37 (3), 247–263. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.126182>.
- Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo & Saari, Juho (2015) Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasvautuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka 5, 435–446.
- Olaison, Anna & Donnelly, Sarah. (2022). Assessment, care planning, and decision making. Teoksessa Sandra Torres & Sarah Donnelly (toim.) Critical gerontology for social workers. Bristol: Policy Press 115–129.
- Palomäki, Liisa-Maria & Ahonen, Kati & Ilmakunnas, Ilari & Kuivalainen, Susan & Polvinen, Anu (2021). Eläkeläisten toimeentulo kokemukset vuonna 2020 ja muutos vuodesta 2017.

- Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2021. Helsinki: ETK. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143322/elakelaisten-toimeentulokokemukset-vuonna-2020-ja-muutos-vuoteen-2017.pdf>. Viitattu 22.10.2025.
- Pietilä, Minna & Marja Saarenheimo (2018) "Löydettyinä: Etsivä vanhustyö ja ikäihmisten psykososiaalinen hyvinvointi." *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (5), 573–580.
- Pohjola, Anneli (2016) Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 87–96.
- Pohjola, Anneli (2017) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö* (3.painos) Kuopio: Unipress, 16–33.
- Puusa, Anu (2020) Näkökulmia laadullisen tutkimuksen analysointiin. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Puusa, Anu & Julkunen, Saara (2020) Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (Helsinki): Gaudeamus, 189–202.
- Rahkonen, Ossi & Lahelma, Eero & Lallukka Tea (2022). Sosiaaliset tekijät ja vanheneminen. Teoksessa Taina Rantanen, Katja Kokko, Sarianna Sipilä, Anne Viljanen, Arpo Aromaa & Leena Seppänen. *Gerontologia*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 38–45.
- Ray, Mo & Seppänen, Marjaana (2017). Rakenteellinen lähestymistapa vanhussosiaalityössä-kriittisen gerontologisen sosiaalityön näkökulma. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö* (3. painos.). Unipress, 281–294.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari (2003) Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaisissa kuntatyypeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 454–464.
- Rissanen, Sari & Ylinen, Satu (2012). Vanhuusköyhyyden kokemus- sosiaalityön tulkintaa. Teoksessa *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*, toim. Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen. Kuopio: UNIpress, 301–326.
- Rissanen, Sari & Ylinen, Satu (2014) Elderly poverty: risks and experiences - a literature review. *Nordic social work research* 4 (2), 144–157. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2014.889031>.
- Ristolainen, Hanna & Tiilikainen, Elisa & Rissanen, Sari (2018) Kotona asuvien ikäihmisten palveluohjauksen vaikuttavuus – kuvaileva kirjallisuuskatsaus. PDF-dokumentti. *Gerontologia* 32/2018. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/75681/38962>.
- Ritala-Koskinen, Aino & Räsänen, Jenni-Maria Räsänen & Salo, Arttu (2025) Integroidut ammatilliset käytännöt tutkimuksen ympäristönä. Teoksessa Aino Ritala-Koskinen, Jenni Räsänen & Arttu Salo: *Sosiaalityö ja sote-integraatio*. Tampere: University Press, 9–15.
- Rossi, Eeva (2021). Osista muodostuva kokonaisuus: Kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rossi, Eeva & Soukiala, Tiina & Seppänen, Marjaana (2024) "Me ollaan vahvasti rinnalla kulki-joita": Kolmannen sektorin, diakoniatyön ja gerontologisen sosiaalityön toimijoiden rationaliteetit vanhuspalveluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 89 (4), 336–349.

- Rossi, Eeva & Soukiala, Tiina & Kinni, Riitta-Liisa (2025) Iäkkäiden erityisen tuen tarpeen määrittäminen sosiaalityöntekijöiden ja palveluohjaajien kuvauksissa työstään. *Gerontologia* 39 (2), 134–148. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.155153>.
- Runsten, Silja. Ikääntyneiden päihdehäiriöt ja riippuvuudet (2024) *Duodecim: lääketieteellinen aikakauskirja* 140, 237–32. duo18119.pdf. Viitattu 3.12.2025.
- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020). *Raskas perintö- ylisukupolvinen huonosisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salminen, Ari. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan Yliopiston julkaisuja. *Opetusjulkaisuja* 62. *Julkisjohtaminen* 4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>. Viitattu 20.9.2025.
- Salminen-Tuomaala, Mari & Tiainen, Juha & Paavilainen, Eija (2022) Ensiohittajien kokemuksia ikääntyneiden kaltoinkohtelusta. *Gerontologia* 36 (1), 49–69. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.108078>.
- Seppänen, Marjaana (2017). Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*, Helsinki: Tietosanoma Oy, 260–270.
- Seppänen, Marjaana & Koskinen, Simo (2022) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Taina Rantanen, Katja Kokko, Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) *Gerontologia*, Helsinki: Duodecim, 448–457.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 3 §).
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024) Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/0ab06e3e-7af5-4e6f-b55e-0d8e911ecef8/content>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste. Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2060, ennuste 2021. Helsinki: Tilastokeskus, 2021. https://www.stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_2021-09-30_kuv_004_fi.html. Viitattu 19.11.2025.
- Tiilikainen, Elisa & Rossi, Eeva & Seppänen, Marjaana (2025) Social exclusion in gerontological social work: examining older clients' life situations through a multidimensional framework. *The journal of aging and social change* 15 (1), 77-97. <https://doi.org/10.18848/2576-5310/CGP/v15i01/77-97>.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vesa, Eila & Orjasniemi, Tarja & Skaffari, Pia (2017) Ikääntyvien päihdeongelmaisten naisten tuen tarpeet ja kotiin jalkautuvan päihdetyön mallin kehittäminen. *Gerontologia: Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n julkaisu* 31 (1), 23–37.
- Vilkka, Hanna (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki: Art House.
- Ylinen, Satu. Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön "välitiloissa" (2008) *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 16 (2), 112–126.
- Zechner, Minna & Virokannas, Elina & Kankkonen, Heidi & Härkönen, Janne & Kaitala, Ilona & Karttunen, Teija & Rossi, Eeva ja Leppo, Anna (2024) Päihteiden käyttö ja palvelutarpeet vanhuudessa - kohti gerontologisen päihdesosiaalityön mallia (IKÄPÄ). *Gerontologia* 38 (1), 92–96. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.142227>.

Liite 1. Artikkelien valinta ja hakulausekkeet

Tietokanta	Rajaukset	Haun tulokset	Hyväksytyt lopulliseen analyysiin
LUC-Finna kotimais- ten artikkeleiden haku	Hakuehdot: (Kaikki kentät:gerontologi- nen sosiaalityö) Ha- kuehdot v.2020– 2025, kieli: suomi, verkosta saatavilla, artikkeli	11	5
LUC-Finna kansain- välisten artikkelei- den haku	Hakuehdot:koko- teksti, vertaisarvi- oitu, aiheet: social work, older people, geriatrics and geron- tology, artikkeli, kieli: englanti, julkai- suvuosi 2020–2025. (Kaikki kentät:"ger- ontological social work" AND Kaikki kentät:disadvan- taged OR "social exclusion" OR vulner- ability OR poverty AND Kaikki kentät:old* OR el- der* OR senior*)	62	4
Ebscohost	Hakusanat: geronto- logical social work" AND (disadvantaged OR "social exclusion" OR poverty OR vul- nerability) AND (old* OR elder* or senior*) muut hakuehdot: koko teksti, artikkeli, englannin kielinen, vertaisarvioitu, aged 65+, julkaisuaika 12/2020-12/2025	26	1